

Rondom Schokland is het verenigingsorgaan van de *Vrienden van Schokland*, ingeschreven bij de Kamer van Koophandel te Lelystad onder nr. 40059053.

BESTUUR VRIENDEN VAN SCHOKLAND

Voorzitter

Harrie Scholtmeijer; tel. 0527 620490

Secretaris

Corry Hendrix-Mocking; tel. 0527 652771
Oud Emmeloorderweg 18, 8308 PK Nagele
E-mail: fam.hendrix@hetnet.nl

Penningmeester

David Roemers; tel. 06 14 57 82 36

Ledenadministratie

Theo Hersevoort; tel. 0527 613 740
Orionstraat 15, 8303 AT Emmeloord
E-mail: t.v.hersevoort@ziggo.nl

Adviseur

Henk Kloosterman; Museum Schokland,
Telefoon: 0527 251396

REDACTIE RONDOM SCHOKLAND

Redactie-adres

Hans Hollestelle; tel. 038 3329944
Scheerling 199; 8265 GG Kampen
E-mail: redactie@VvS-Schokland.nl

Overige leden

Leen van Duivenboden, Leo Kaan;
Harrie Scholtmeijer.

CONTACTPERSONEN

R. Rijs, *Stichting het Flevo-landschap*
B. van Tilburg, *RCE Lelystad*
contactadres: *Nieuw Land Erfgoedcentrum*
Berend Jan Grotenhuis

CULTUURHISTORISCHE INFORMATIE

www.VvS-Schokland.nl
www.museumschokland.nl
www.nieuwlanderfgoedcentrum.nl
www.flevolandbovenwater.nl

www.flevolandschap.nl

CONTRIBUTIE

Volwassenen € 15,-; huisgenootleden € 5,-;
jeugdleden € 3,75.

ING-Bank: NL30INGB0001179970 of
Rabobank: NL75RABO0346556813
t.n.v. Penningmeester VvS te Emmeloord.
Beëindiging lidmaatschap schriftelijk vóór
1 september van het lopende jaar.

In dit nummer:

► Vereniging

Beste *Vrienden* 2
Redactie

Donderdagavond- en zondagmiddaglezingen
in het seizoen 2015-2016 3
Corry Hendrix

Cursussen van de *Vrienden van Schokland*
seizoen 2015-2016 5
Berend-Jan Grotenhuis

In Memoriam:
J.U. Potuyt, fotograaf van de *Rijksdienst* 9
Arnold Potuyt

Nieuwe website "Schokland door de eeuwen heen"
Schokland in de zee van internet 11
Leen van Duivenboden

75 jaar geleden:
Stemmige herdenking van de laatste drenkeling
van Schokland 13
Hilda Helmhout

Van der Heideprijs 2015 16
Harrie Scholtmeijer

Profielwerkstuk 6 VWO *Economie & Maatschappij*
De kwaliteit van het IJsselmeer
en het Markermeer 17
Thom van der Bijl, Remo Sasso, Bas Schuitema
en Gijs Wildeboer

uit zee gestaald 35
Floor Koedam

► Hoofdartikelen

Steen gevlijd op Koeplein in Kampen voor rijksambtenaar
Bert Knipmeijer (1912-1971)
Laat erbetoon aan een vergeten verzetsman 36
Herman Broers

De Noordoostpolder tijdens de Duitse bezetting (1940-1945)
Wiebe Soetendal contra Jan Willem Stolk 45
Aaldert Pol

Van Kirkham naar Krakov 53
Bill Cottam (epiloog, 1984)

ISSN 2214-2215

Niets uit deze uitgave mag worden overgenomen of vermenigvuldigd zonder voorafgaande toestemming van de redactie.

De redactie heeft ernaar gestreefd de auteursrechten voor de illustraties en foto's te regelen volgens de wettelijke bepalingen. Degenen die desondanks menen rechten te kunnen doen gelden, kunnen zich alsnog tot de redactie wenden.

Artikelen voor het winternummer dienen uiterlijk op 1 november 2015 bij de redactie binnen te zijn.

HERFST 2015

Beste Vrienden

In deze herfsteditie van *Rondom Schokland* staat het winnende schoolwerkstuk van de Gerrit Daniël van der Heideprijs 2015 afgedrukt. De prijs ging wederom naar het *Zuyderzee College* in Emmeloord. Een groep van vier leerlingen heeft een schoolwerkstuk gemaakt over de kwaliteit van het IJssel- en het Markermeer.

Tevens vindt u in deze editie een verslag van de herdenking op 11 augustus jongstleden in het Museumkerkje dat in 1940, 75 jaar geleden het lichaam van piloot Bill Tudhope aanspoelde op Schokland. Hij is de laatste drenkeling van Schokland. De herdenking werd bijgewoond door Anne en Roy Smith uit Cambridge, Engeland. Zij is een nicht van Bill Tudhope.

Schrijver-historicus Herman Broers is bezig met een boek over Bert Knipmeijer (1912-1971). Hij werkte in de Tweede Wereldoorlog in Kampen bij de *Directie van de Wieringermeer (Noordoostpolderwerken)* en nam daar talloze polderwerkers aan die zo een *Ausweis* kregen en niet naar Duitsland hoefden voor dwangarbeid. Ook nam Bert Knipmeijer veel mensen aan die moesten onderduiken. Knipmeijer was aan het eind van de oorlog Commandant van een Verzetsgroep in de NOP.

Wiebe Soetendal schreef in 1995 een kritisch commentaar op het boek “De bevrijding van het Nederlands Onderduikers Paradijs” uit 1987 van Jan Willem Stolk over de verzetsgroep van Knipmeijer. Wiebe Soetendal werkte zelf ook in Kampen bij de *Directie van de Wieringermeer (Noordoostpolderwerken)* en trof in het boek nogal wat halve- en onwaarheden aan.

We besluiten met de epiloog van het verhaal van navigator Bill Cottam die in 1984 door Nederland reist om de plaatsen en personen te zoeken waar en bij wie hij in de oorlog ondergedoken had gezeten.

Veel leesplezier!

Hans Hollestelle

Op 30 april jongstleden werd er op het Koeplein in Kampen in het bijzijn van burgemeester Bort Koelewijn van Kampen en burgemeester Aucke van der Werff van de Noordoostpolder een gedenksteen gelegd voor Bert Knipmeijer, verzetsman uit de Tweede Wereldoorlog.

Donderdagavond- en zondagmiddaglezingen in het seizoen 2015-2016

Corry Hendrix

In het komende lezingenseizoen worden tot en met april 2016 door de vereniging Vrienden van Schokland weer lezingen georganiseerd op de zondagmiddagen (15:00 uur) in Museum Schokland en op donderdagavonden (20:00 uur) in de kelderzaal van de Nieuw Jeruzalemkerk in Emmeloord.

Alle lezingen zijn voor onze leden gratis toegankelijk. Niet-leden betalen de entree van het Museum Schokland of van de Nieuw Jeruzalemkerk. U bent weer van harte uitgenodigd om de lezingen van de Vrienden van Schokland bij te wonen.

Donderdag 15 oktober 2015

Om 20:00 uur in de kelderzaal van de Nieuw Jeruzalemkerk in Emmeloord. Kasper Haar: De spoorlijn Kampen – Zwolle.

Dit jaar bestaat de spoorlijn tussen Kampen en Zwolle 150 jaar. Aan de hand van dia's zal Kasper Haar zijn verhaal vertellen over 150 jaar "Kamperlijntje".

Zondagmiddag 22 november 2015

Om 15:00 uur in Museum Schokland Evert de Boer: een Archeologische/ Historische wandeling door Kuinre.

Donderdag 21 januari 2016

Om 20:00 uur in de kelderzaal van de Nieuw Jeruzalemkerk in Emmeloord. Bert Hummel neemt ons mee op een geologische voorjaarsvakantie op Møn en Sjælland in Denemarken.

In het voorjaar van 2010 heeft hij samen met zijn vrouw Ali een (geologische) vakantie in Denemarken doorgebracht. Ze kampeerden op de

Donderdag 21 januari 2016. Een lezing van Bert Hummel over een geologische reis naar Denemarken.

AGGENDA

Donderdag 21
januari 2016.
Een lezing van Bert
Hummel over een
geologische reis
naar Denemarken.

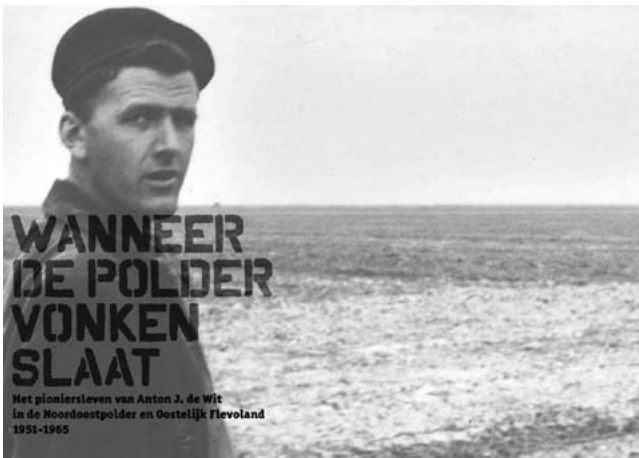

punt van het eiland Møn en maakten
uitstapjes naar de grote kalkgroeve in
Fakse en naar de krijtkust van Stevns
Klint op het eiland Sjælland.

Op Møn werden diverse lange
wandelingen gemaakt door de natuur
waar de voorjaarsbloemen uitbundig
bloeien. Meerdere dagen werden
doorgebracht op het kiezelstrand
van de krijtkust om te zoeken naar
fossielen.

Naast de wandelingen en het fossielen
zoeken werd er ook wat "cultuur
gesnoven".

Donderdag 17 maart
2016.
Anton de Wit over
zijn boek "Wanneer
de polder vonken
slaat"

Middels een *powerpoint*-presentatie
wordt op deze avond verteld over
hun ervaringen in dit gedeelte van
Denemarken.

Ook zullen er geologische boeken,
folders en fossiel materiaal ter inzage
liggen.

Zondagmiddag 14 februari 2016

Om 15:00 uur in Museum Schokland.
Nog nader in te vullen. Let op de
aankondigingen in de aankomende
editie van *Rondom Schokland*.

Donderdag 17 maart 2016

Om 20:00 uur in de kelderzaal van de
Jeruzalemkerk in Emmeloord.

Anton de Wit: "Wanneer de polder
vonken slaat".

Anton de Wit is een echte polder-
pionier. Hij heeft het begin van de
polder en de ontwikkeling ervan
meegemaakt. Hij heeft in de loop
der jaren veel materiaal verzameld
en daarvan is in 2012 een boek
verschenen. De titel van dit boek,
"Wanneer de polder vonken slaat",
slaat op het verbranden van riet dat
ingezaaid was om vocht uit de grond
te onttrekken. Aan de hand van dia's
zal Anton de Wit zelf vertellen wat dit
allemaal teweeg bracht.

Donderdag 14 april 2016

Om 20:00 uur in Museum Schokland
Jaarvergadering

De Jaarvergadering wordt gewoonte-
getrouw afgesloten met een luchtige
afsluitende lezing.

Hou voor de inhoud van de lezing
de volgende edities van *Rondom
Schokland* in de gaten.

###

Cursussen van de *Vrienden van Schokland* seizoen 2015-2016

Berend Jan Grotenhuis

In september starten weer de jaarlijkse cursussen die de vereniging Vrienden van Schokland organiseert. Er worden meerdere cursussen georganiseerd in de Geologie en één cursus over de Historie. De cursussen bestaan uit acht bijeenkomsten éénmaal in de maand op een zaterdag in Museum Schokland.

De kosten voor alle cursussen bedragen € 50,-. U bent dan automatisch een jaar lid van de vereniging. Als u zich voor een cursus wilt aanmelden, neemt u contact op met de coördinator van de betreffende cursus.

Cursussen geologie:

Cursusgroep Gesteenteherkenning

Het doel van de cursusgroep gesteenteherkenning is het opbouwen van algemene basiskennis van zwerfstenen. Uitgangspunt hierbij zijn de gesteenten zoals die in Nederland en het grensgebied gevonden kunnen worden. Tijdens de bijeenkomsten wordt aandacht besteed aan de gesteentevormende mineralen, het herkennen van de hoofdsoorten van de gesteenten, de indeling naar ontstaanswijze, de naamgeving, etc. Hierbij wordt gebruik gemaakt van het cursusboek *Gesteenteherkenning* en wordt het determineren van zwerfstenen in theorie en praktijk geleerd. Elke bijeenkomst begint met een korte uitleg en vervolgens kunnen de deelnemers de opgedane kennis toepassen op een selectie van de zwerfstenen. Hierbij wordt gebruik gemaakt van de

gedetermineerde collectie gesteenten op de *Stenezolder*. Ook kan door deelnemers meegenomen materiaal worden behandeld.

Voor deze cursusgroep is enige kennis van gesteenten en algemene geologie gewenst. Ieder seizoen wordt afgesloten met een zoekexcursie, waarna de vondsten worden gedetermineerd. Het afgelopen seizoen was de excursie naar de zandwinning in Emmerich, in Duitsland. De cursus vindt plaats op zaterdag middag van 14:00 tot 16:30 uur. De cursusgroep is niet aan 1 seizoen gebonden en kan doorlopend worden gevolgd, het aantal deelnemers is maximaal 16 personen. De data voor de 8 bijeenkomsten zijn 12 september, 17 oktober, 14 november, 5 december 2015, 16 januari, 13 februari, 12 maart, 9 april en als reserve 14 mei 2016. Een excursie is gepland op 23 april 2016. Cursusleider: dhr. Henk Schriemer, zwerfsteenkundige.

C
U
R
S
U
S
S
E
N

Cursusgroep Gesteente-determinatie, cursus 1

De deelnemers aan de cursusgroep bestuderen met behulp van de microscoop per herkomstgebied in detail de voorkomende zwerfsteensoorten. Er wordt kennis opgedaan van alle typische kenmerken van de diverse gidsgesteenten. Voor determinatie wordt ook gebruik gemaakt van slijpplaatjes. Voor deze cursus is kennis van gesteenten, gesteenteherkenning en algemene geologie gewenst. De cursus vindt plaats op zaterdagochtend van 11:00 tot 13:00 uur. De cursusgroep is niet aan 1 seizoen gebonden en kan doorlopend worden gevolgd, het aantal deelnemers is maximaal 12 personen. Op dit moment is deze cursus volgeboekt.

De data voor de 8 bijeenkomsten zijn 3 oktober, 24 oktober, 28 november, 19 december 2015, 9 januari, 6 februari, 5 maart en 26 maart 2016.

Cursusleider: dhr. Henk Scheerboom, zwerfsteenkundige.

Gesteente-determinatie:

Porfierische

Rödörapakivi

Bron: Berend Jan

Grotenhuis

Cursusgroep Gesteente-determinatie, cursus 2

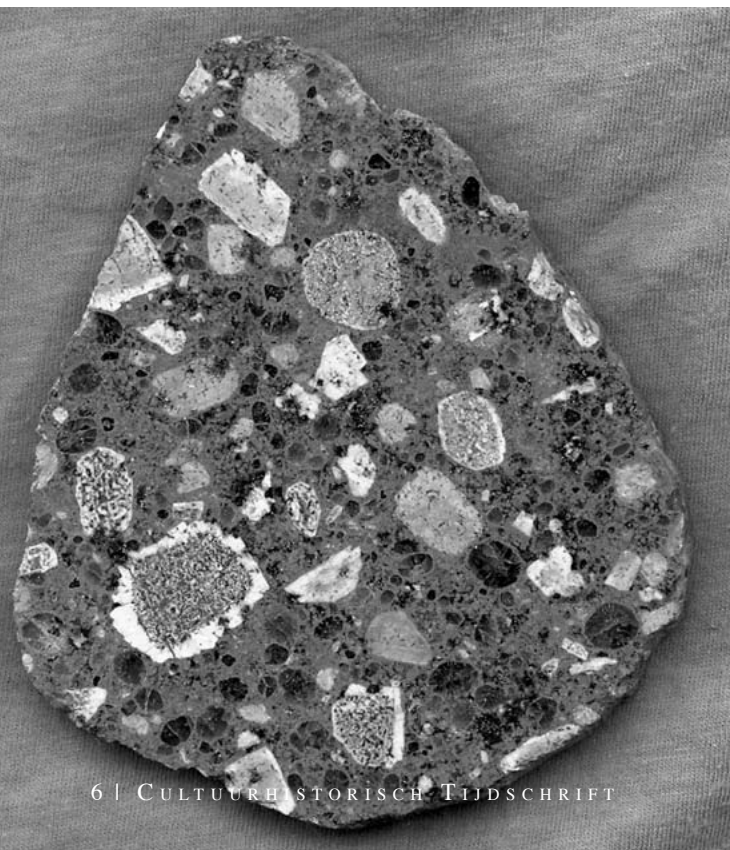
De deelnemers aan de cursusgroep bestuderen met behulp van de loupe per herkomstgebied voorkomende zwerfsteensoorten. Er wordt kennis opgedaan van de typische kenmerken van de verschillende gidsgesteenten. Naast het benoemen van de zwerfsteen wordt aan de hand van percentages van een aantal gesteentevormende mineralen de gesteentesoort bepaald. Voor deze cursus is kennis van gesteenten, gesteenteherkenning en algemene geologie gewenst. Het afgelopen seizoen bestond de excursie uit het bestuderen van de zwerfstenen in de straatjes van Hindeloopen en Workum. De cursus vindt plaats op zaterdagmorgen van 10:45 tot 13:30 uur. De cursusgroep is niet aan 1 seizoen gebonden en kan doorlopend worden gevolgd, het aantal deelnemers is maximaal 18 personen.

De data voor de 8 bijeenkomsten zijn 19 september, 10 oktober, 12 december 2015, 2 januari, 23 januari, 20 februari, 19 maart en 2 april 2016. Een excursie is gepland op 31 oktober 2015.

Cursusleider: mevr. Maaike van Tooren, petroloog.

Cursusgroep Paleontologie (fossielen)

Door de deelnemers aan de cursusgroep wordt kennis opgedaan over paleontologie (fossielen), over overblijfselen van planten en dieren uit het verre verleden, zoals deze ook in de polder kunnen worden gevonden. Het doel is het leren herkennen van verschillende soorten fossielen. Per keer wordt, door een specialist op zijn gebied, uitleg gegeven over een bepaald onderwerp, aangevuld met een praktisch deel. Tijdens de cursus worden ook vragen en zelf meegenomen materiaal van de deelnemers behandeld. Voor deze

cursus is enige kennis van fossielen en algemene geologie gewenst. De afsluitende excursie, van het afgelopen seizoen, was naar de tweede Maasvlakte. De cursus vindt plaats op zaterdagmiddag van 14:00 tot 16:00 uur. De cursusgroep is niet aan 1 seizoen gebonden en kan doorlopend worden gevolgd, het aantal deelnemers is maximaal 20 personen.

De data voor de 8 bijeenkomsten zijn 19 september, 10 oktober, 12 december 2015, 2 januari, 23 januari, 20 februari, 19 maart en 2 april 2016. Een excursie is gepland op 21 mei 2016.

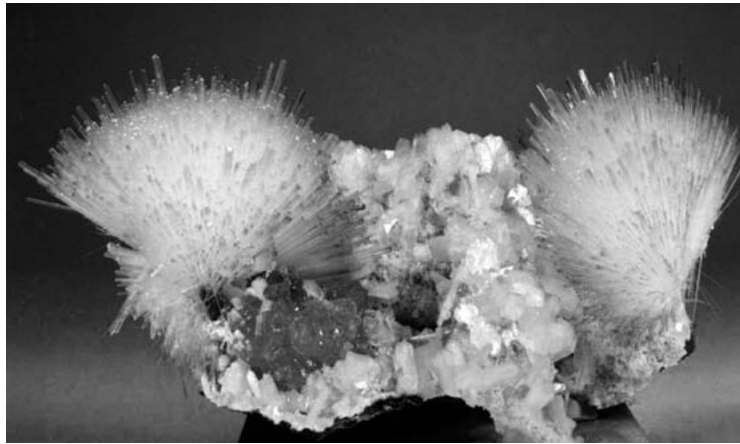
Cursusleider: Verschillende docenten, elk specialist op hun vakgebied.

Cursusgroep Mineralogie

Het doel van de cursusgroep mineralogie is het opbouwen van algemene basiskennis van mineralen. Behandeld worden o.a. de verschillende eigenschappen van kristallen en de kristalvormen. Ook wordt aandacht besteed aan de gesteentevormende mineralen. Hierbij wordt als cursusboek gebruik gemaakt van de *Veldgids Mineralen* van Ole Johnsen en wordt het determineren van mineralen in theorie en praktijk geleerd. Elke bijeenkomst begint met een korte uitleg en vervolgens kunnen de deelnemers de opgedane kennis toepassen bij praktische oefeningen. Hierbij wordt gebruik gemaakt van duidelijke voorbeeld mineralen. Ook kan door deelnemers meegenomen materiaal worden behandeld.

Voor deze cursusgroep is enige kennis van mineralen en algemene geologie gewenst. De excursie, van het afgelopen seizoen, was naar het Geologisch Museum Hofland in Laren. De cursus vindt plaats op zaterdagochtend van 11:00 tot 13:00 uur en twee keer op zaterdagmiddag van 14:00 tot 16:00 uur.

De cursusgroep is niet aan één seizoen

gebonden en kan doorlopend worden gevolgd, het aantal deelnemers is maximaal 16 personen.

De data voor de acht bijeenkomsten zijn 3 oktober 's middags, 7 november, 5 december 2015 in combinatie met een excursie, 30 januari, 27 februari, 26 maart 's middags, 16 april en 7 mei 2016.

Cursusleider: dhr. Berend Jan Grotenhuis, mineralogie deskundige.

De plaats van de cursussen is de *Stenezolder* in museum Schokland. De kosten bedragen € 35,- per cursus van acht bijeenkomsten, uitsluitend voor leden van de VvS. Dit is exclusief eventuele kosten voor de excursie en cursusmateriaal. Het lidmaatschap van de vereniging *Vrienden van Schokland* bedraagt € 15,- per kalenderjaar. Op de bijeenkomsten kan in de pauze koffie of thee worden gekocht.

Aanmelden voor een of meerdere cursussen kan telefonisch of per e-mail, onder opgave van adres en telefoonnummer, bij de coördinator cursussen geologie: Berend Jan Grotenhuis, Rapen-oord 14, 3991 XK Houten, Telefoon 030 6372191, e-mail: b.grotenhuis@hetnet.nl

Mineralogie.

Mineralen kunnen in de meest exotische vormen en kleuren voorkomen.

Bron: minerant.org

Commandobunker

*Diogenes op
Vliegveld Deelen,
hoofdkwartier van
de Duitse
3^e Jagddivision
in 1943-1944.*

*Bron: www.
fliegerhorstdeelen.nl*

Cursus Historie

De cursus *Historie van de Vrienden van Schokland* handelt dit jaar over de Luchtoorlog boven het IJsselmeergebied tijdens de Tweede Wereldoorlog. De cursus wordt georganiseerd in samenwerking met de *Werkoverleg Luchtoorlog Noordoostpolder en Urk (WELNU)*. De cursus start op zaterdag 26 september met een lezing door Henk van Heerde uit Vollenhove over de “helpers”, verzetsrijders die in de Noordoostpolder tijdens de

oorlog vliegeniers hielpen die waren neergekomen met hun parachute of na een noodlanding met hun vliegtuig. Een aantal vliegeniers lukte het zelfs om met hulp na een lange reis via Zuid Europa terug te komen naar Engeland. Na de invasie bij Normandië werd de weg naar de vrijheid opeens een stuk korter voor vliegeniers die probeerden te ontsnappen.

Later in het seizoen komt Peter van Kaathoven vertellen over het Duitse “Zerlegetrieb”. Dat was de naam voor de organisatie die de Duitse bezetter in de oorlog in het leven had geroepen om wrakstukken van neergestorte vliegtuigen zo snel mogelijk te ontmantelen om het aluminium te kunnen hergebruiken voor de oorlogsindustrie. Dat hield in de praktijk in dat de Duitsers alle vliegtuigwrakken naar kamp Vught en Kamp Westerbork overbrachten waar alles door dwangarbeiders op materialen werd gescheiden zodat het kon worden hergebruikt.

De cursusbijeenkomsten worden gehouden op zaterdagen van 11:00 tot 13:00 uur op de *Stenezolder* van Museum Schokland.

De cursus zal op 30 april 2016 worden afgesloten met een excursie naar het museum van Vliegveld Deelen, iets ten noorden van Arnhem (www.museumvlbdeelen.nl). Vlakbij het museum is de reusachtige voormalige commandobunker van de Duitse luchtverkeersleiding tijdens de Tweede Wereldoorlog (www.fliegerhorstdeelen.nl).

U kunt u opgeven voor deze cursus bij de cursus-coördinator:

Hans Hollestelle,
telefoon 06 105 202 29
e-mail: hollestelle@xs4all.nl

###

In Memoriam:

J.U. Potuyt, fotograaf van de *Rijksdienst*

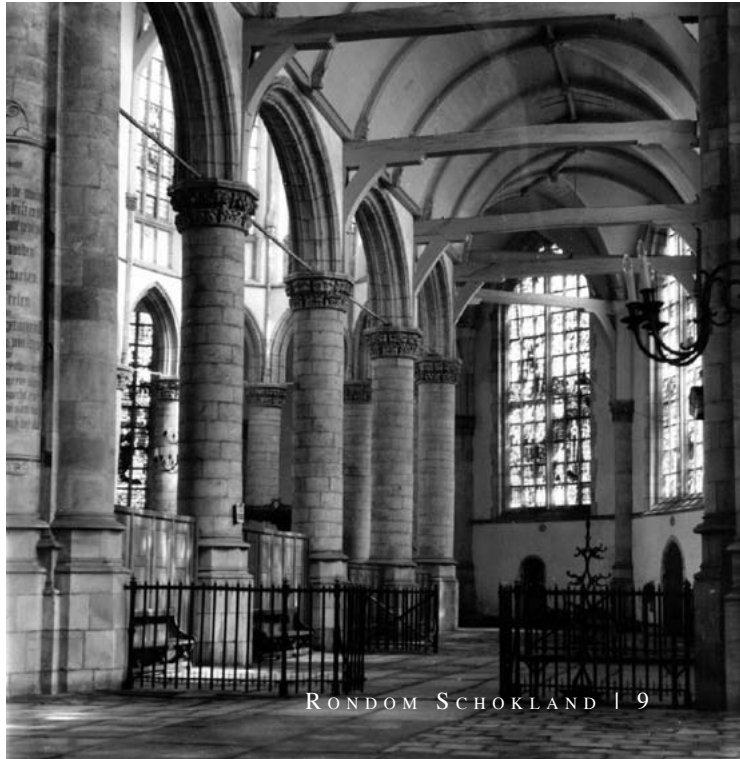
Arnold Potuyt

In de winteruitgave van 2014 (editie 54-4) stond een artikel over de heer Potuyt, fotograaf van de Rijksdienst IJsselmeerpolders. Op zondag 5 juli 2015 is hij op 96-jarige leeftijd overleden. Bij de begrafenis op 10 juli sprak zijn zoon Arnold dit In Memoriam.

Zijn laatste jaren waren moeilijk. Zowel geestelijk als lichamelijk. Eerst vond hij het moeilijk zich daarbij neer te leggen, maar later was er ook berusting. Het zou jammer zijn als dit beeld van een frêle oude man in een rolstoel bepalend zou blijven voor de herinnering aan hem. Daarom vertel ik graag wat over de loop van zijn leven. In een leven van 96 jaar gebeurt erg veel. Ik zal dan ook niet alles aanhalen, maar toch wat punten die een beeld scheppen van de vader die hij voor zijn kinderen Frans, Saskia en mij was. Hij is geboren en getogen in Gouda. Hij was na zijn broer Adriaan en zijn zus Wijntje een nakomertje. In een periode van nog grote kindersterfte was hij een kleine baby, zodat gezegd werd: Het is geen blijvertje. Toch knap dat hij de 96 jaar heeft volgemaakt! Hij stond serieus en belangstellend in het leven. Was lid van de *Jongelingsvereniging*. Daar deed hij zijn levenslange liefde op voor klassieke muziek en de literatuur. Grote stukken van Vondel kon hij uit zijn hoofd voordragen. In de oorlogsjaren werkte hij in een drukkerij en een collega bracht hem de eerste beginselen bij van de fotografie. Na de oorlog kocht hij een camera en

richtte hij thuis een donkere kamer in. Een van zijn eerste foto's was afgedrukt op de voorkant van zijn overlijdensbericht (zie afbeelding). Met zijn foto's won hij meermaals prijzen van het fotoblad Focus. Toen in dat blad een advertentie verscheen dat er bij de *Rijksdienst IJsselmeerpolders* in Zwolle een fotograaf werd gezocht, solliciteerde hij met succes. In november 1947 trouwde hij met onze moeder Nel. Door de woningnood

Een van de eerste foto's gemaakt door Jaap Potuyt. Het is het interieur van de Grote- of St. Janskerk in Gouda. De foto sierde tot het eind van zijn leven zijn woonkamer.

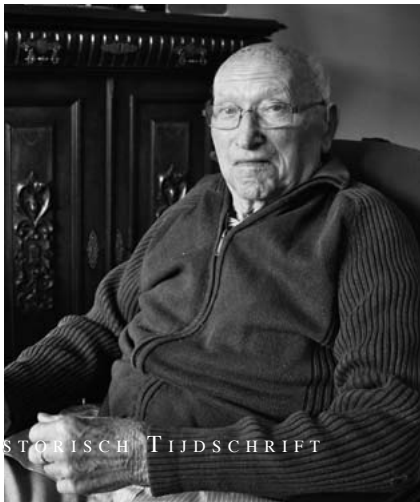

bleef zij bij haar ouders in Gouda wonen en vader woonde op kamers in Zwolle. Er werden over en weer veel brieven geschreven, vaak meerdere brieven per week. Veel van die correspondentie is teruggevonden bij het opruimen van de woning aan de Kloosterbrink.

In 1949 kregen ze een bovenwoning in Zwolle. Daar ben ik geboren. Pas in 1952 kwamen ze in aanmerking voor een nieuwbouwwoning in de Pierik. Vader ging altijd op de fiets naar kantoor. Daar had hij een compleet ingerichte donkere kamer ter beschikking. Het afdrucken van de vele foto's was toen nog volledig handwerk en hij was dan ook vaak in de weer met allerlei chemicaliën en apparaten. Begin jaren 60 kocht hij een auto, een lelijke eend. Dat was handig voor zijn werk in de polder, maar het gaf ook aan ons gezin de ruimte voor langere vakantie-reizen. Met een aanhangwagentje vol met kampeerspullen reden we met "het eendje" helemaal naar Joegoslavië en naar Italië.

Door zijn werk was vader ook geroutineerd geraakt in stereofotografie. Met deze activiteit ging hij ook door na zijn pensionering. Honderden dia's moesten zorgvuldig met de hand gemonteerd worden. Ze werden met name gebruikt in het Museum in Lelystad en bij de Oosterscheldewerken.

*Jaap Potuyt
gefotografeerd in
het Theodora Vos de
Waelhuis in Zwolle
in 2012 door Hans
Hollestelle.*

Samen met moeder maakte hij nog een aantal reizen o.a. naar het heilige land. Door het overlijden van moeder in 1992 veranderde er veel voor hem. Hij moest nu overal zelf voor zorgen. De eerste paar jaren ging dit goed. Bijna dagelijks maakte hij een wandeling naar Kranenburg om haar graf te bezoeken en te onderhouden. Deze routine heeft hij jarenlang volgehouden. Hij bezocht zijn zoon Frans nog een paar keer in de landen waar die voor zijn werk geplaatst was. Afgezien van zijn op latere leeftijd steeds toenemende doofheid, die gepaard ging met een hardnekkig oorsuizen, had hij over zijn gezondheid nooit te klagen. Hij rookte niet, dronk niet en met mij zwom hij wekelijks. Ook was hij lange tijd een enthousiast bloeddonor en was jarenlang nummer 1, kampioen donor van Zwolle. Als er eens een blessure of een ontsteking was genas dat vrij snel. Wel werd hij naar verloop van een paar jaar steeds vergeetachtiger. Toen hij ging zwerven met de fiets en niet meer wist hoe hij thuis moest komen was het tijd om meer hulp in te roepen. Begin 2011 verstapte hij zich op de onderste trede van de trap en brak zijn heup, werd in het ziekenhuis opgenomen en kon niet meer naar huis. Zijn heup genas wel, maar de dementie was inmiddels zo toegenomen dat opname in het *Theodora Vos de Waelhuis* in Zwolle nodig was. Daar is hij de laatste jaren liefdevol verpleegd en verzorgd.

Samen met moeder heeft vader alles voor ons over gehad. Bij alles wat hij deed kwamen zijn kinderen, en later de kleinkinderen op de eerste plaats. Zijn stelregel luidde: Je hebt je handen gekregen om er goed mee te doen. In veel opzichten was hij een voorbeeld voor ons. We gedenken hem in liefde en eerbied en zullen de herinnering aan een uniek mens met ons meedragen.

###

Nieuwe website “Schokland door de eeuwen heen”

Schokland in de zee van internet

Leen van Duivenboden

A eens naar de nieuwe Schokland-site gesurfd? Gewoon doen, want die is even verrassend als onderhoudend.

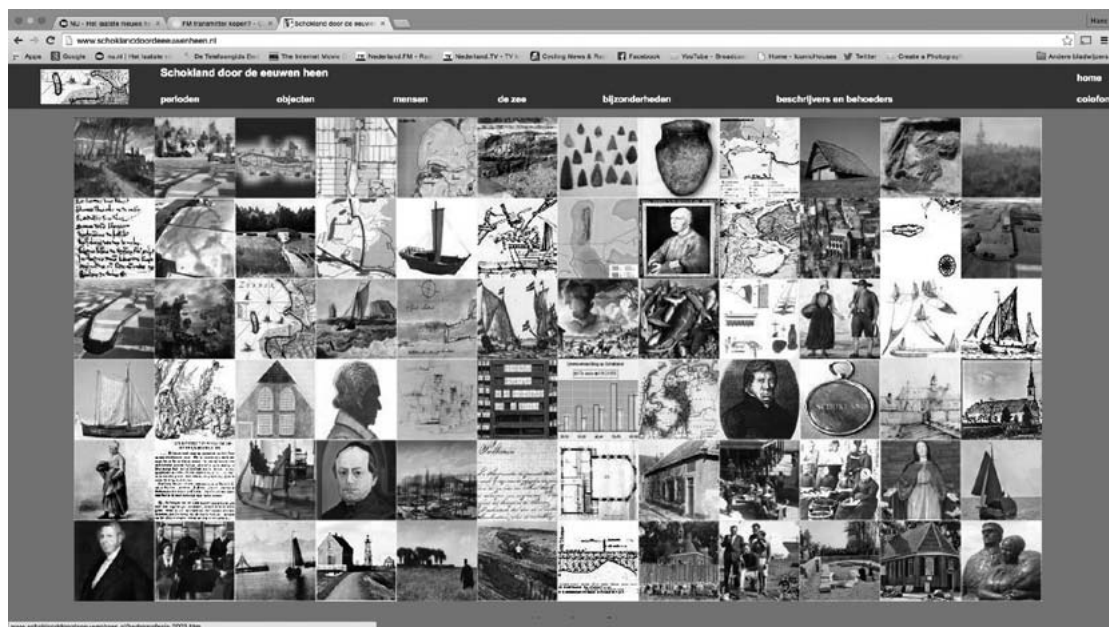
Via een simpele muisklik krijgt u bij www.schoklanddoordeeeuwenheen.nl een homepage voorgeschoteld bestaande uit een kleurrijke verzameling van meer dan 70 icoontjes die ieder voor zich een stukje geschiedenis van Schokland weergeven. Eén klik op een plaatje en er ontrolt zich een geschiedenis over weer een stukje verleden van Schokland, dat binnen de site is verdeeld over zes rubrieken: objecten; perioden; de zee; mensen; bijzonderheden; behoeders en beschrijvers.

Als voorbeeld diende de site die Henk van Heerde voor de geschiedenis van Vollenhove had gemaakt.

“Toen ik dat zag, wist ik dat we zoiets ook voor Schokland zouden maken. Zie het als een luchtige weergave van de geschiedenis van Schokland, waarbij het visuele aspect een belangrijke rol speelt”, zegt Aaldert Pol, die met Gerrit van Hezel, en Henk van Heerde deze site nog niet zo lang geleden tot stand bracht.

Pol: “Plaatjes prikkelen de mensen verder te kijken, vandaar onze nadruk op het visuele in deze presentatie. Basis van het geheel vormt ons boek “Schokland en omgeving”, maar er is

De homepage van de website www.schoklanddoordeeeuwenheen.nl

meer. Vlot leesbare artikelen uit andere bronnen hebben ook hun plek binnen dit geheel en niet te vergeten recente leuke weetjes, feiten en gebeurtenissen die het geheel lekker lees- en kijkbaar maken”.

En aldus was de ervaring van uw recensent bij kennismaking met deze site. Zo viel me bij eerste verkenning bv. op dat bij het verhaal van de gespikkelde huwelijken nu eindelijk eens de bron van die letterlijke spikkels, het bijbelverhaal over Laban en Jacob, uit de doeken wordt gedaan. En wat dacht u, onder de rubriek “objecten” van het verhaal over de vondst van de Emmeloordse kerkklok in het Noordhollandse Lambertschaag? Leuke weetjes, maar het uiteindelijk doel van de site gaat verder

Aaldert Pol: “Schokland en omgeving heeft een rijke geschiedenis, die teruggaat tot pakweg enkele duizenden jaren voor Christus, toen het, met name door verandering in de loop en de bijgevolg toenemende watertoevoer van de IJssel na 950 economisch

belangrijker werd. Een gebied met een geschiedenis waaraan door de latere Hollandocentrische nadruk op de Gouden Eeuw te kort gedaan wordt. En als je dan bedenkt dat er van dat gebied ons vandaag de dag maar zo verrekte weinig tastbaars rest, dan moeten we wát we hebben, de geschreven bronnen en de nog bestaande bebouwing, koesteren! We hopen dan ook dat er van een site als deze een soort olievlékwerking uitgaat, die mensen aanzet en inspireert tot reactie, aanvulling, correctie, en verdere uitbouw. Vandaar ook het contactformulier waarmee we de site afsluiten. Zo'n site vraagt derhalve om onderhoud om bij te blijven, iets wat wij niet ten eeuwige dagen kunnen doen, maar waartoe anderen of andere groeperingen (bijvoorbeeld jullie vereniging?), zich aangetrokken voelen”.

Kortom, de website “Schokland door de eeuwen heen” verdient uw aandacht: gaat dat zien, gaat dat lezen!

###

Voorbeeldpagina van de website www.schoklanddoordeeeuwenheen.nl

The screenshot shows a web browser displaying the website 'Schokland door de eeuwen heen'. The page title is 'Ontvangst in Emmeloord met bloemenkransen (1792)'. The main content area contains a detailed article about the arrival in Emmeloord, mentioning the year 1792 and the role of the States of Holland. The article is accompanied by several historical illustrations, including a group of people in 18th-century attire and a portrait of a woman. The website has a clean, modern layout with a navigation menu at the top and a sidebar on the right.

75 jaar geleden:

Stemmige herdenking van de laatste drenkeling van Schokland

Hilda Helmhout

Anne Smith is de oudste dochter van de jongere zus van Bill Tudhope. Ze onstak tijdens de herdenking de eerste kaars ter nagedachtenis aan haar oom Bill. In een kort dankwoord sprak ze de aanwezigen in het kerkje toe.

“Ik kan zeilen zonder wind, roeien zonder spanen. Maar niet scheiden van een vriend, zonder vele tranen.”

Dit lied zong harpiste en zangeres Madeleine de Vletter-Wulff uit Kamperveen dinsdag 11 augustus in het kerkje van Schokland tijdens de herdenking van de Canadese piloot Bill Tudhope, de laatste drenkeling van Schokland. Zestig mensen woonden de plechtigheid bij. Tudhopes nicht, Anne Smith uit het Engelse Cambridge, was een van hen.

In de nacht van 10 op 11 augustus 1940, exact 75 jaar geleden, keerde het vliegtuig van Tudhope niet terug van een bombardementsvlucht naar Duitsland. Zijn lichaam spoelde twee weken later aan, aan de westzijde van de zuidpunt van Schokland. Zowel zijn vliegtuig als de navigator en de twee boordschutters zijn nooit gevonden. De oorlog was nog maar enkele maanden oud; het was pas de zesde vlucht van de 21-jarige vlieger van de *Royal Air Force* (RAF). Anne Smith en haar echtgenoot Roy waren diep geraakt dat dit in Nederland niet wordt vergeten. “We zullen dit de rest van ons leven in ons hart bewaren”, zei Anne.

Haar oom was niet de enige die werd herdacht in deze herdenkingsbijeenkomst van de *Vrienden van Schokland*. Naast William Frank Tudhope, zoals hij voluit heette, werden nog 41 geallieerde piloten geëerd, die tijdens de Tweede

Wereldoorlog omkwamen in de Noordoostpolder. Tudhope was de eerste. Enkele maanden na zijn dood werd de ringdijk gesloten en was Schokland geen eiland meer. “Schokland is onderdeel geworden van de Noordoostpolder”, memoreerde voorzitter Harrie Scholtmeijer. “Maar de Noordoostpolder is ook onlosmakelijk met de oorlog verbonden.”

Harpiste Madeleine de Vletter-Wulff verzorgde de muzikale intermezzo's.

Wethouder Andries Poppe van de Gemeente Noordoostpolder legde ook bloemen bij de plek rond de zuidpunt waar het lichaam van Bill Tudhope in 1940 in het water werd aangetroffen.

Foto: John Dirven.

Hiermee diende de voorzitter van de *Vrienden van Schokland* op een chique manier de gemeente Noordoostpolder van repliek, die onlangs besloot dat een naamloos fietspad naar het voormalige eiland niet wordt gedoopt tot Tudhopepad. De gemeente vond de naam niet passend, omdat de oorlog maar een te klein onderdeel zou vormen in de historie van het Werelderfgoed Schokland.

Wethouder Andries Poppe deed tijdens de herdenking wat water bij de wijn: “Wij gaan nog in gesprek met de vereniging. We hopen tot een goede oplossing te komen.” De wethouder denkt daarbij aan een zuil of vitrine, waardoor Tudhope meer wordt dan slechts een naam. De omgekomen piloot krijgt dan een gezicht: zijn verhaal wordt verteld. “Hij staat symbool voor zoveel jonge mensen die hun leven geven in de strijd voor vrijheid en recht.”

Hiermee raakt de wethouder de kern van waar allen die zich bezighouden met oorlogsherdenkingen mee worstelen: hoe verbinden we vroeger met nu en hoe maken we

de geschiedenis (in)voelbaar voor jongeren? Twee jongeren, Maartje Scholtmeijer en Renske Vlasman, gaven het goede voorbeeld: zij staken met een kaars 42 waxinelichtjes aan, voor iedere omgekomen vlieger eentje. De flikkerende lichtjes en de gedragen klanken van de harp maakten voor de aanwezigen in de kerk voelbaar dat er echte mensen schuilen achter de namen.

Onder de aanwezigen waren drie oud-militairen van Veteranen Kampen. Verder gaf een delegatie van de stichting *Ongeland*, de initiatiefneemster van de crashpalen in Flevoland, acte de présence. Voorafgaand en na afloop van de plechtigheid vonden vele oude bekenden elkaar om de laatste wetenswaardigheden over de lucht-oorlog uit te wisselen: Urker Hans Crebas van WELNU (Werkoverleg Lucht oorlog Noordoostpolder-Urk); Nico Kwakman uit Volendam, wiens familie Schokker roots heeft; de wandelende lucht oorlog-encyclopedie Teunis Schuurman, beter bekend als PATS, uit Vollenhove; Henk Huisman uit Marknesse, die speurt naar het wel en wee van een vliegtuigwrak op de Kleiweg. Tevens was de Studiegroep Lucht oorlog (SGLO) met enkele leden vertegenwoordigd.

Opvallend was de belangstelling van de pers. RTV Flevoland filmde de herdenking en interviewde Anne Smith over haar oom, die zij overigens zelf niet heeft gekend. SBS6 was met een cameraploeg present voor het nieuwsprogramma *Hart van Nederland*. Regionaal dagblad *De Stentor* meldde zich opnieuw, nadat de herdenking eerder al met een fiks artikel was aangekondigd. De *Vrienden van Schokland* waren in hun nopjes met deze overweldigende

belangstelling. Onvermoeibaar vertelden Harrie Scholtmeijer en Hans Hollestelle het bijzondere verhaal over het even bijzondere voormalige eiland dat hen zo na aan het hart ligt.

Dit verhaal begon voor Hans met een telefoontje tien jaar geleden. Een oud-rechercheur van de politie in Kampen, Mannus Koers, zou iets weten over een Canadese piloot die was aangespoeld op Schokland. Hollestelle werd nieuwsgierig. Koers, die drie jaar geleden op 92-jarige leeftijd overleed, bleek een heel archief te hebben opgebouwd over Bill Tudhope. Niet alleen dit: hij onderhield contact met diens vader, die in 1952 het graf van zijn zoon op de Algemene Begraafplaats in IJsselmuiden kwam bezoeken. Diens dochter Nesta, de jongere zus van Bill, reisde in 1971 met haar gezin naar Nederland; haar dochter Anne was mee. Diezelfde Anne bezocht de familie Koers in 1996 met haar echtgenoot Roy. En nu was zij er weer, voor de derde keer.

Het werd een bijzondere ontmoeting voor Hans Hollestelle, die de Smiths alleen via de e-mail had leren kennen. De afgelopen jaren heeft hij vele uren besteed aan het knopen van losse eindjes in het archief van Mannus Koers. In de dagen voorafgaand aan de herdenking leidde hij Anne en Roy rond op Schokland en in Kampen en IJsselmuiden. Anne waardeerde dit met een warm dankwoord tijdens haar speech. “Ik bedank Mannie en Truus Koers dat zij al die jaren voor het graf van mijn oom hebben gezorgd”, zei ze. “En ook bedank ik Hans dat hij nu de herinnering aan mijn oom levend houdt. Dit is een hele bijzondere dag voor mij.”

Het was Anne die als eerste bloemen legde op de plek waar het lichaam van

haar oom 75 jaar geleden aanspoelde. Dit was op de zuidpunt, bij de Palenweg, op het fietspad dat geen Tudhopepad mocht heten. Vervolgens legden ook wethouder Poppe en IJmert Hollestelle uit Ens, de vader van Hans, bloemen. Alle aanwezigen waren een minuut stil. “We staan stil bij het overlijden van een dappere man en vele anderen die gestreden hebben en hun leven gaven”, verwoordde Poppe de stilte. “Ook nu zijn er jonge mensen die opstaan en strijden tegen onrecht, onderdrukking en onvrijheid.”

Hoezeer die dreiging ook de wereld van nu overschaduwde, bewijst de ervaring van Anne Smith toen zij op het vliegveld Stansted in Engeland haar reis naar Schokland begon. Zij had een medaille van haar oom Bill bij zich: de *Distinguished Flying Cross*. Deze onderscheiding had Tudhope gekregen voor een eerdere bombardementsvlucht. Hoe bijzonder zou het zijn geweest als deze medaille bij de herdenking aanwezig zou zijn geweest. Maar dit kwam er niet van: ze kwam er niet mee door de beveiliging omdat de randen van de medaille te scherp waren.

#

Anne en Roy Smith
op NS-Zwolle.
Foto's: Hans Hollestelle

Anne Smith na afloop van
de ceremonie in gesprek
met vertegenwoordigers
van de Veteranen
Kampen.

Van der Heideprijs 2015

Harrie Scholtmeijer

Bij het 50-jarig jubileum van de vereniging Vrienden van Schokland in 2011 is de Gerrit Daniël van der Heideprijs door het bestuur ingesteld om de belangstelling voor de geologische, archeologische en sociale geschiedenis van ons gebied onder de jeugd te stimuleren. Het lag voor de hand om deze prijs te noemen naar Gerrit van der Heide (1915-2006). Niet alleen als een hommage aan de oprichter van onze vereniging, maar ook omdat Van der Heide de educatie van de jonge generatie als voornaamste taak zag van de geschiedbeoefening in het Zuiderzeegebied. De prijs wordt jaarlijks uitgereikt aan een middelbare scholier met het beste schoolwerkstuk dat handelt over het voormalige Zuiderzeegebied.

*De oorkonde
horende bij de
Gerrit Daniël van der
Heideprijs 2015.*

Gerrit Daniël van der Heide (1915-2006)
was de eerste conservator van het
Museum Schokland in de Noordoostpolder

OORKONDE

De Vrienden van Schokland eren op 29 juni 2015

*Thom van der Bijl, Remo Sasso,
Bas Schuitema en Gijs Wildeboer*

van 6 VWO van het *Zuyderzee College* te Emmeloord
voor het profielwerkstuk voor het vak *Economie & Maatschappij*:

De kwaliteit van het IJsselmeer en Markermeer

met de:

**GERRIT DANIEL
VAN DER HEIDE
PRIJS**

2015

De Gerrit Daniël Van der Heide Prijs is op 5 november 2011 in het leven geroepen ter gelegenheid van het 50-jarig bestaan van de vereniging Vrienden van Schokland.

Zuyderzee College

Er zijn door de drie juryleden van de *Vrienden van Schokland* uiteindelijk vijf inzendingen beoordeeld. Het werd een nek-aan-nek race tussen twee ingezonden schoolwerkstukken. De eervolle vermelding gaat naar Jesper Linderhof van 4-Havo van het *Zuyderzee College* in Emmeloord. Hij zette een onderzoek op over de stand van zaken rond de Hydrologische Zone rondom Schokland. Hij interviewde hiervoor meerdere betrokkenen. Een gedegen stukje werk dat het maar nét aflegde tegen het winnende werkstuk.

Het winnende schoolwerkstuk van 2015 heeft als titel "De kwaliteit van het IJsselmeer en Markermeer" Het profielwerkstuk voor 6 VWO voor het vak *Economie & Maatschappij*. Het verslag is gemaakt door vier leerlingen: Thom van der Bijl, Remo Sasso, Bas Schuitema en Gijs Wildeboer.

Ze wilden met hun schoolwerkstuk uitzoeken in welke opzichten de kwaliteit van het Markermeer en het IJsselmeer verbeterd kon worden.

De kwaliteit van het IJsselmeer en het Markermeer

*Thom van der Bijl, Remo Sasso, Bas Schuitema
en Gijs Wildeboer*

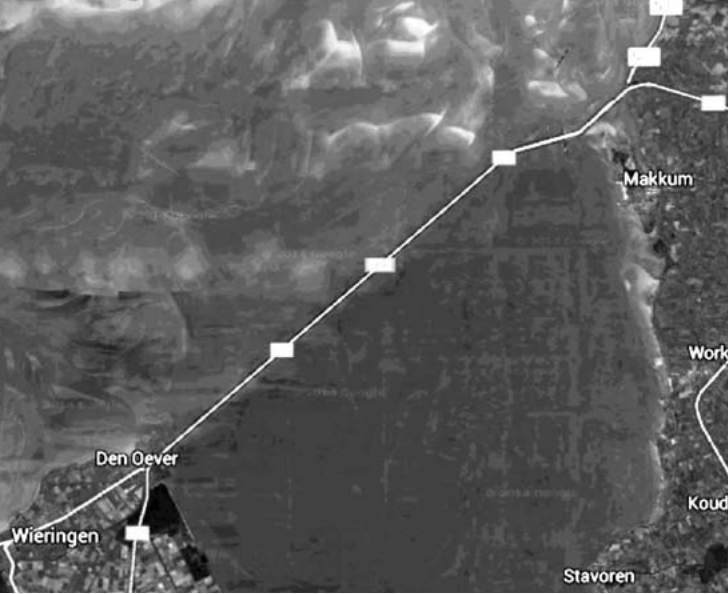
De aanleg van de Afsluitdijk en de Houtribdijk heeft veel positieve gevolgen gehad. Wat we minder vaak horen zijn de negatieve gevolgen. Een van deze negatieve gevolgen is de verslechtering van de kwaliteit en biodiversiteit in het IJsselmeergebied. Ons idee was om ons vooral op de negatieve gevolgen te focussen en dan daarna natuurlijk te kijken wat we aan deze problemen kunnen doen. Om deze reden is ons onderwerp het verbeteren van de kwaliteit van het Markermeer en het IJsselmeer.

We vinden het belangrijk dat de kwaliteit van het IJsselmeergebied behouden blijft en dat het niet verandert in een dood gebied, daarom gaan we ons in dit profielwerkstuk bezig houden met ideeën voor het verbeteren van het Markermeer en het IJsselmeer.

We beginnen met basisinformatie over de Afsluitdijk en de Houtribdijk, waarna u zult begrijpen waarom de dijken eigenlijk zijn aangelegd. Ook zult u het verdere werkstuk beter snappen. Daarna gaan we beginnen met de negatieve gevolgen. Eerst gaan we beginnen met de negatieve gevolgen op

De vier winnaars van de Gerrit Daniël van der Heideprijs 2015 van 6-VWO van het Zuyderzee College in Emmeloord. Op de foto van links naar rechts: Gijs Wildeboer, Thom van der Bijl, Remo Sasso en Bas Schuitema. Linksonder op de foto de begeleidende docent Bert Dekker.

Ligging van de Afsluitdijk (boven) en de Houtribdijk (onder).

Bron: Google Maps.

de economie als gevolg van de aanleg van de Houtribdijk en de Afsluitdijk. In de twee laatste hoofdstukken gaan we het hebben over de gevolgen van de kwaliteit van het Markermeer en het IJsselmeer. We gaan ons dan ook richten op potentiële oplossingen voor dit probleem.

Hoofdvraag:

In welke opzichten kan de kwaliteit van het Markermeer en het IJsselmeer verbeterd worden?

Onze hypothese over kwaliteit

Wij verwachten dat de kwaliteit van het Markermeer en het IJsselmeer verbeterd kan worden door de biodiversiteit te stimuleren. Wij hebben al eerder gelezen over het opspuiten van eilandjes in het IJsselmeergebied. Dit lijkt ons een goede oplossing om de biodiversiteit te verbeteren. Wij verwachten dat er zo nog meer oplossingen zijn. Ook verwachten wij dat er verschillende oplossingen zijn voor het Markermeer en het IJsselmeer, omdat het IJsselmeer aan de zee ligt en het Markermeer niet.

Onze hypothese over de economische gevolgen

We verwachten dat de aanleg van de Afsluitdijk en Houtribdijk grote gevolgen heeft gehad op de economie qua visserij, spreidingspatroon, bevolkingsdichtheid en werkgelegenheid. Door de Afsluitdijk en Houtribdijk is de verbinding tussen Noord-Nederland en de Randstad verbeterd. Hierdoor zullen mensen vanuit de Randstad eerder naar Noord-Nederland verhuizen voor de rust en relatief goedkopere woningen. Dit stimuleert de plaatselijke economie in Noord-Nederland.

Waar zijn de Afsluitdijk en Houtribdijk aangelegd?

De Afsluitdijk is aangelegd tussen de provincies Noord-Holland en Friesland en is eigenlijk een dam. De Afsluitdijk is 32 kilometer lang en het is grens tussen de Waddenzee en het IJsselmeer. In Noord-Holland komt de Afsluitdijk uit bij Den Oever. In Friesland sluit de Afsluitdijk aan bij het dorpje Cornwerd. Eerst zou de Afsluitdijk in Friesland uitkomen in het dorpje Piaam. Dit is echter niet door gegaan, omdat het getijslag (verschil tussen eb en vloed) dan te veel zou

Stand van zaken bij de aanleg van de oostelijke leidam van de haven van Den Oever op 22 september 1932
 Bron: nl.wikipedia.org/wiki/Afsluitdijk
 #Voorgeschiedenis

toenemen. Dit zou de dijkaanleg bemoeilijken door vergroting van de stroomsnelheden. Ook was de ondergrond bij Piaam slecht voor de aanleg. Dit is ook de reden waarom er een knik in de dijk is bij Friesland. Tegenwoordig is de Afsluitdijk niet alleen een waterkering, maar ook een verkeersweg. De weg is onderdeel van de A7 en er rijden per dag zo'n 18.000 mensen over.

De Houtribdijk ligt ten zuiden van de Afsluitdijk. Het is de afscheiding van het IJsselmeer en het Markermeer. De dijk is 26 kilometer lang. De Houtribdijk verbindt de steden Enkhuizen (Noord-Holland) en Lelystad (Flevoland). Ook over deze dijk loopt een weg, de N302. Over de Houtribdijk gaan per dag zo'n 8500 auto.

Afsluitdijk

Nederland is altijd al in strijd geweest met water. Een derde van Nederland ligt onder de zeespiegel en er zijn in de laatste eeuwen veel overstromingen geweest zoals de beruchte watersnoodramp in 1953. Ook de Zuiderzee

was een constante dreiging. Delen van het Zuiderzeegebied stonden onder constante dreiging voor overstromingen. De oplossing was aanvankelijk het bouwen van dijken. Later begon men met het inpolderen van gebieden in het Zuiderzee en mensen begonnen te denken over het droogleggen van de gehele Zuiderzee in de 17^e-eeuw.

De allereerste plannen voor het afsluiten van de Zuiderzee waren er al in de 17^e-eeuw. Deze plannen werden echter onhaalbaar verklaard. De watersnoodramp in 1916 heeft er voor gezorgd dat de plannen weer

De bocht in de Houtribdijk bij Lelystad.

De Zuiderzee.

*Zuiderzeevissers
aan het werk*

boven tafel kwamen. De plannen waren inmiddels ontwikkeld en beter geworden. In 1919 werd de *Dienst Zuiderzeewerken* opgericht en er kwamen plannen voor het maken van

het Amsteldiep, dit was een stroomgeul in de punt van Noord-Holland. In 1927 werd er daadwerkelijk een begin gemaakt aan de bouw van de Afsluitdijk.

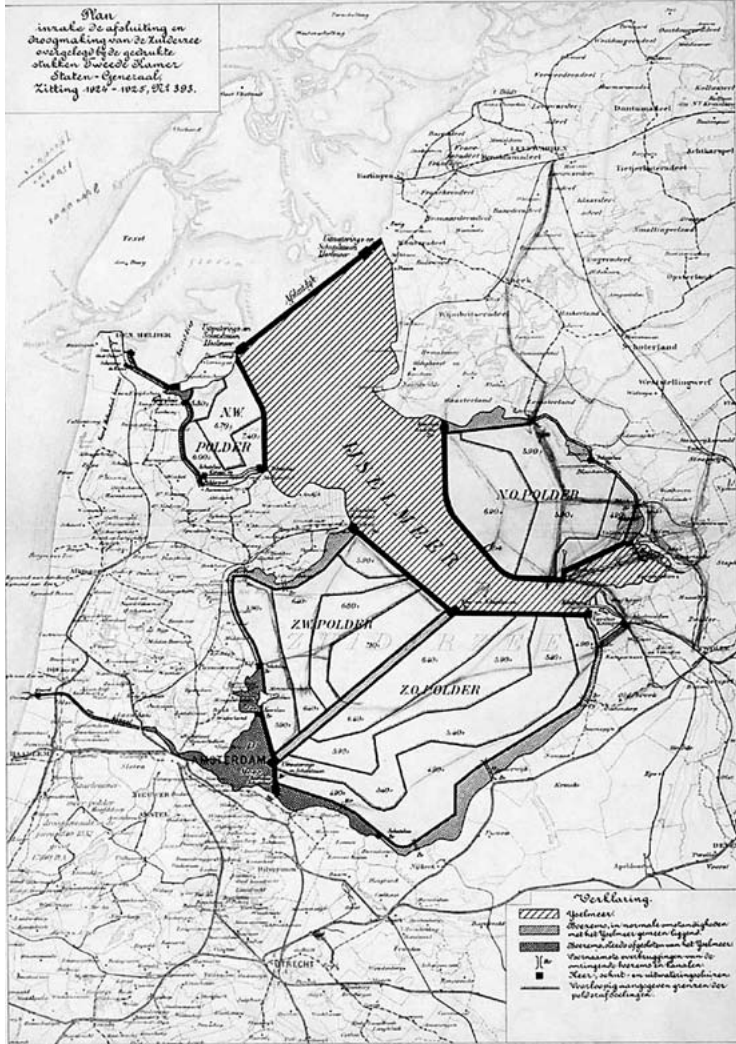
Op 28 mei 1932 werd het laatste gat in de Afsluitdijk gedicht. Dit was het einde van de Zuiderzee en het begin van het IJsselmeer.

De aanleg zou ook nog andere voordelen hebben voor Nederland. Ten eerste was de Zuiderzee zeer verraderlijk voor schepen en vooral de grotere schepen. De Zuiderzee kon namelijk op sommige punten zeer ondiep zijn. Dit probleem zou niet meer bestaan als de Zuiderzee droog wordt gelegd. Ten tweede zou het droogleggen van de Zuiderzee zorgen voor een grotere landoppervlakte voor Nederland, dit land zou gebruikt kunnen worden voor landbouw. Dit was nodig, want in de Eerste Wereldoorlog vond al een voedseltekort plaats. Als laatste zou de infrastructuur verbeteren tussen de gebieden aan weerszijde van de Zuiderzee.

Zoals al eerder gezegd stopten de plannen toen een tijdje en werden de plannen een hele tijd later pas weer doorgevoerd. Het lijkt er dus op dat de aanleg van de Afsluitdijk voor iedereen goed zou zijn. Dit is echter niet het geval. Er waren namelijk veel protesten tegen de aanleg. De protesten kwamen vooral van de visserij. De vissers waren natuurlijk bang dat ze hun baan kwijt zouden raken. De kern van de protesten lag in Harderwijk, er werd daar alles aan gedaan om de bouw van de Afsluitdijk te stoppen. Er werden brochures gemaakt, er werden betogen gehouden en er werd zelfs een film gemaakt over de visserscultuur. Toch kwam het besluit om de Afsluitdijk te bouwen, voor de economie en de mensen komen later nog aan bod.

Houtribdijk

De Houtribdijk was oorspronkelijk bedoeld als een kustlijn, het gebied wat nu het Markermeer is zou dan de Markerwaard worden. Dit is ook de reden dat de Houtribdijk het woord 'dijk' in de naam heeft. De Markerwaard is dus uiteindelijk nooit gekomen en ligt nu dus daarom midden in het IJsselmeergebied. Toch heeft de Houtribdijk tegenwoordig wel nut. De weg die over de Houtribdijk loopt, is namelijk een belangrijke verbinding geworden tussen het oosten van Nederland en Noord-Holland. Daarnaast is het prachtig om over de dijk heen te rijden. De dijk is namelijk zo gebouwd dat al deze bijzonder landschappen te beleven zijn. De Markerwaard is dus uiteindelijk niet gebouwd. Het kabinet-Drees-Van Schaik gaf namelijk in 1950 voorrang aan het bouwen van het latere Oostelijk Flevoland. Na de watersnoodramp van 1953 werd de aandacht gericht aan de Deltawerken. In 1959 werd besloten om het Zuidelijk Flevoland aan te leggen, dit was namelijk goedkoper dan het aanleggen van de Markerwaard. Een aantal jaar later dachten de

mensen heel anders over het aanleggen van de Markerwaard. Verschillende verenigingen zoals de vereniging tot behoud van het IJsselmeer kregen steun van milieubewegingen. Er zou namelijk een grote luchthaven komen op de Markerwaard, ook zou er ruimte komen voor militaire oefeningen. In 1986 werd besloten de Markerwaard voorlopig niet aan te leggen en in 2003 werd definitief besloten de Markerwaard niet aan te leggen.

Hoe zijn de Afsluitdijk en Houtribdijk aangelegd?

De jonge civiel ingenieur Cornelis Lely komt in 1886 te werken als adviseur bij de Zuiderzeevereniging. Hij raakt betrokken bij de plannen van het

De Markerwaard, toen zou de naam nog Zuidwestpolder worden

*Cornelis Lely. Bron
canonnoordoostpolder.nl/*

Aanleg van dijken
dwars door zee.

Bron:
geheugenvanflevoeland.nl.

droogleggen van de Zuiderzee. Als hij in 1891 minister van Waterstaat is, voert hij de plannen van de inpoldering door. De eerste stap was het afscheiden van de Waddenzee en het Zuiderzee (na de aanleg IJsselmeergebied). De dijk zal aangelegd worden tussen de kop van Noord-Holland en Friesland. Daarna zouden stukken van het water worden ingepolderd. De beslissing dat er een dijk moet komen is genomen, nu moeten de plannen worden uitgevoerd. In 1919 wordt de *Dienst Zuiderzeewerken* opgericht. Er werd toen eerst begonnen met bouwen van de dijk door het Amsteldiep en de inpoldering van het Wieringermeer.

In 1920 werd er daadwerkelijk begonnen aan de bouw. Verschillende aannemers kregen hun eigen perceel waar ze aan moesten werken. Het eerste deel van de bouw vond plaats in de kop van Noord-Holland, dit verliep goed. De economie verslechterde echter. Hierdoor werd de bouw stopgezet en werd er goed nagedacht over de bouw van de dijk.

Twee jaar later mocht de *Dienst Zuiderzeewerken* weer doorgaan met de bouw. In het jaar 1925 werd besloten om de bouw te versnellen. Ook kwamen er een aantal verandering. De ligging werd veranderd, zoals we al eerder hebben beschreven. Ook wordt er nu niet meer door verschillende aannemers aan de bouw gewerkt, maar werd er nu samengewerkt tussen de grote aannemers. Dit werd de 'Maatschappij tot uitvoering van de Zuiderzeewerken' genoemd. De rest van de bouw zou nu nog zes jaar duren. De kern van de dijk werd gemaakt uit keileem, wat vlakbij de dijk gewonnen werd op de zeebodem. Om de kern laag werd een dikke laag zand gestort. Hieromheen werd weer een laag keileem en klei gelegd, behalve aan de kant van het IJsselmeer. Aan deze kant was het niet nodig, omdat het water hier rustig was. Boven al deze lagen werden daarna rietmatten gelegd. Daarop werd stortsteen gelegd en daar weer bovenop kwamen basaltblokken te liggen. Het zetten van de stenen was zeer zwaar werk. De steenzetters

woonden vaak vlakbij de dijk, maar ze kwamen uit heel Europa. Het steen zetten was zwaar, maar het leverde ook wat op.

In 1930 was het duidelijk dat de bouw van de dijk in 1932 klaar zou zijn. Ze wisten echter ook dat het moeilijkste stuk van de bouw nog zou moeten komen. In 1931 werden ook al de uitwateringssluizen bij Den Oever en Kornwerderzand ingezet. Toen de sluis helemaal dicht was kon de dijk afgewerkt worden. Het plan was dat er zowel een autoweg als een treintraject zou komen. De plek dat was gemaakt voor het treintraject werd later echter gebruikt voor de autoweg.

Houtribdijk

Zoals eerder genoemd is de Houtribdijk oorspronkelijk aangelegd om de Markerwaard droog te leggen. De Houtribdijk is ongeveer van dezelfde materialen gebouwd als de Afsluitdijk. De dijk voldoet vandaag de dag niet meer aan de huidige veiligheidsnormen en is aan vernieuwing toe. Rijkswaterstaat heeft twee varianten uitgewerkt om de dijk steviger te maken. De eerste oplossing omvat aanbrengen van zand tussen Enkhuizen en Trintelhaven, een schiereilandje halverwege de Houtribdijk. Het zand zal worden aangebracht aan de kant van het IJsselmeer en aan de kant van het Markermeer. Tussen Trintelhaven en Lelystad zouden ook breukstenen komen aan beide zijdes van de dijk. Bij de tweede variant zal meer zand worden aangebracht, ook tussen Trintelhaven en Lelystad, maar dan alleen aan de kant van het Markermeer. Deze variant zal in de toekomst meer mogelijkheden bieden voor natuur en recreatie. De definitieve keuze zal gemaakt worden in het begin van 2015.

Gevolgen Afsluitdijk en Houtribdijk op de economie?

Over de economische waarde van de Houtribdijk kunnen we kort zijn. De functie van de Houtribdijk is enkel en alleen de verbinding tussen Lelystad en Enkhuizen. De dijk werd tussen 1963 en 1976 aangelegd met de bedoeling om het zuidelijke gedeelte van het IJsselmeer in te polderen. Om van daaruit meer economisch draagvlak te generen. De aanleg werd wel voltooid, maar aan de inpoldering is nooit begonnen. Hierdoor genereert de Houtribdijk momenteel verder geen economische waarde.

De economische gevolgen van de aanleg van de Afsluitdijk zijn veel groter dan die van de aanleg van de Houtribdijk. Hierbij kan worden aan gedacht gevolgen op de visserij en andere beroepssectoren. Er moet tevens naar gekeken worden wat voor bijdrage de Afsluitdijk tegenwoordig levert aan de economie.

De aanleg van de Afsluitdijk is was het hoogtepunt in de strijd van de Nederlanders tegen het water. De angst voor het wassende water werd weggenomen. Er ontstond alleen een groot probleem voor alle vissersdorpen langs de Zuiderzee. De Zuiderzee zou veranderen in het IJsselmeer, het zoute

*Rapport van
Rijkswaterstaat
met het plan voor
versterking van de
Houtribdijk*

water maakte plaats voor zoetwater. Funest voor de vissen en de vissers. De problemen voor de visserij werden verwacht voor de aanleg van de Afsluitdijk. Ondanks de vele protesten van vissers in de voorgaande jaren, koos men er voor om het er voor over te hebben. De economie zou op andere vlakken wel compenseren. Koningin Wilhelmina bevestigd dit in haar troonrede va 1913: “Ik acht den tijd gekomen om de afsluiting en droogmaking van de Zuiderzee te ondernemen. Verbetering van den waterstaatkundigen toestand der omliggende provinciën, uitbreiding van het grondgebied en blijvende vermeerdering van arbeidsgelegenheid zullen daarvan het gevolg zijn.” Gezagsgetrouwe vissers waren in de jaren voordat de dijk werd aangelegd eerder massaal naar Den Haag gestroomd om de zoutwatervisserij te redden.

Op 28 mei 1932 hingen vlaggen in de havens van Enkhuizen, Lemmer, Urk, Volendam, Vollenhove en andere Zuiderzeesteden halfstok. Op deze dag werd het laatste gat in de Afsluitdijk gedicht.

Een motief voor de “Wet tot afsluiting en drooglegging van de Zuiderzee” was: een impuls voor de economie en werkgelegenheid. De vraag is nu alleen of de drooglegging of de afsluiting nou ten goede is gekomen van de economie en werkgelegenheid. In de Eerste Wereldoorlog wordt duidelijk hoe niet-zelfvoorzienend Nederland is. Dit zou dus verbeteren met nieuwe polders. Belangrijk element voor de afsluiting is dat de overheid de kosten van de Zuiderzeewerken zal betalen. Terwijl de overheid zich tot dan toe heel afzijdig heeft gehouden van het hele plan.

Doordat de overheid de kosten op zich neemt is de bouw van het plan afhankelijk van de economische status van het hele land. Het begin van de aanleg van de Afsluitdijk loopt dan ook vertraging op doordat Nederland niet in een gezonde economie verkeerd. De Zuiderzeewerken lijken onder forse bezuinigingsmaatregelen te vallen. Er werd een commissie ingesteld om de kosten en baten rondom de Afsluitdijk te berekenen. Vervolgens kiest de Tweede Kamer voor een versnelde aanleg van de Afsluitdijk, wat geheel tegen de verwachtingen in ging. De commissie-Lovink had namelijk ontdekt dat in de nieuwe polders veel nieuwe landbouwgrond beschikbaar zou komen en de zoetwatervoorzieningen in de provincies rond de Zuiderzee sterk zullen versterken. De Tweede Kamer koos hierdoor voor een versneld proces.

Visserij

Er is veel enthousiasme over het staalt waterbouwkundig vernuft, “een glorieuze overwinning in Hollands eeuwige tweestrijd met het water”. De vissers zijn er zoals verwacht minder blij mee.

De vissers moeten toekijken hoe hun werk wegvalt. Ze kunnen hier niks aan doen. Garnalen, haring en alle andere zoutwatervissen leven niet in dit water. De vissers beweerden indertijd dat de haringen zelf al een signaal hadden afgegeven toen er met de aanleg van de Afsluitdijk werd begonnen. Zo zouden alle haringen in grote scholen zijn verschenen toen met de afsluiting werd begonnen.

De vissers hebben de Zuiderzeecultuur gevormd, sterker nog zij waren de cultuur. Ze hebben hem gevormd, in stand gehouden en door ontwikkeld. Nadat de Zuiderzee het IJsselmeer is geworden, komt de visserij in een

dal terecht. De meeste vissers moeten stoppen omdat er geen zicht meer is op een behoorlijk bestaan. Niet alleen de vissers zelfs zijn de dupe van de afsluiting. Ook bedrijven die de vis nodig hebben krijgen het zwaar. Zeilmakerijen, scheepswerven, rokerijen, visafslagen, visverwerkings-bedrijven kunnen een voor een de deuren sluiten of moeten fuseren om te blijven bestaan.

De teloorgang komt tot uiting in de in 1934 verschenen roman *Zuiderzee* van Jef Last. Daarin schrijft hij:

Eerst de zee en nu de netten
nam men van de Urkers af
En zoo delft men, schop voor
schopje
langzaam aan des visschers graf.

De Zuiderzeesteunwet

Om al het leed wat de vissers werd aangedaan, door de Afsluitdijk, te compenseren werd op 29 juni de Zuiderzeesteunwet aangenomen. De zoutwatervisserij zal namelijk helemaal verdwijnen, doordat het water na de afsluiting op termijn zoet

zal worden. In de Zuiderzeesteunwet wordt opgenomen dat de overheid omscholing van vissers ging subsidiëren, hulp ging verlenen bij het verkrijgen van (nieuw) werk, krediet ging verschaffen bij voortzetting, verplaatsing of reorganisatie van een bedrijf en bij de inrichting van een nieuw bedrijf. Dit laatste geeft aan dat het blijven vissen wel mogelijk is, maar de vissers hadden er geen vertrouwen in. De discussie ontstaat, “de visserij is een goed verdiende branche, waarom maken we hier een steun behoevende groep van?” vroeg de burgemeester van Harderwijk zich destijds af. Toen de Afsluitdijk er eenmaal was, bleek deze steunwet minder ondersteunend te zijn dan van te voren beweerd werd. De schadeloosstelling wat beweerd werd, bleek later geen sprake meer van te zijn. Het werd een steun op basis van de armenwet. Dus de vissers gingen er hard op achteruit. Er wordt een dienst in het leven geroepen om te controleren of de aanvragen voor de steun die gedaan worden rechtmatig zijn, de

*De Lorentzsluizen bij Kornwerderzand; Omcirkeld links: de 8 spuisluisen; Onder omcirkeld: de twee schutsluisen.
Bron: Google Maps*

Rijksdienst ter Uitvoering van de Zuiderzeesteunwet. De steun lijkt de overheid veel geld te kosten, en wil er eigenlijk het liefst zo snel mogelijk vanaf of op zijn minst de kosten te beperken. Bij de *Rijksdienst* wordt zodoende geholpen om werkloze vissers een nieuwe baan te vinden. In 2005 wordt de *Zuiderzeesteunwet* officieel ingetrokken.

Op zoek naar nieuw werk

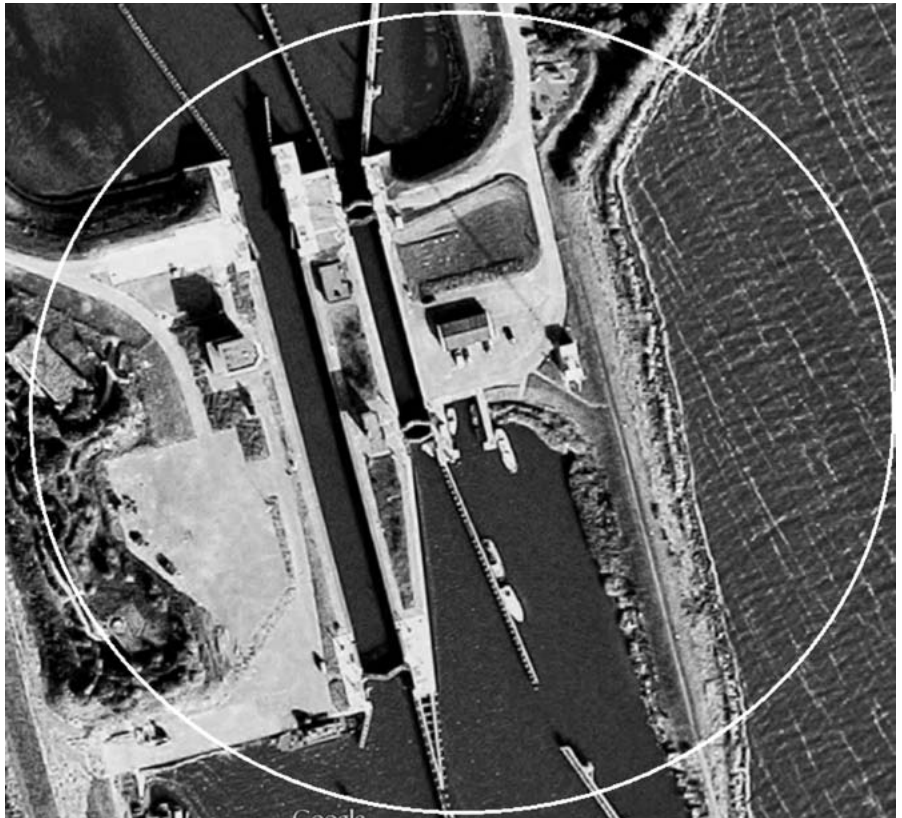
De vissers die hun beroep niet meer konden uitoefenen door de afsluiting van de Zuiderzee moesten opzoek naar een nieuwe baan. Het werd de fabriek. Er kwamen nieuwe fabrieken in de polders, of daar net buiten. Bijvoorbeeld een knopenfabriek in Spakenburg. Almere en Lelystad werden aangelegd. Deze steden functioneerde als groeikernen voor de Randstad. Mensen trokken hier

naar toe voor de rust. De rust die niet in het drukke westen was. De vissers moesten een omgekeerde route begaan. Zij gingen van hun eigen kotters af, waar zij eigen baas waren, naar de grote fabrieken toe waar zij onderdanig waren aan hun baas. Voor vele vissers viel dit zwaar. Sommige moesten zelfs werken in het Zuiden van Nederland in de mijnen. Dit was niks voor de vissers. Die waren de vrijheid van het water gewend. De vissers verlangde terug naar de hun lust en hun leven, de visserij.

Kosten van de aanleg

Doordat het een project wordt van grote omvang en ongekende complexiteit, moeten de 4 grootste aannemersbedrijven in baggerwerken combineren. De Maatschappij tot uitvoering van de Zuiderzeewerken (MUZ) wordt opgericht. Zij zijn in

*De twee schutsluizen die verbreed zullen worden bij Kornwerderzand.
Bron: Google Maps*

staat de Afsluitdijk aan te leggen, terwijl de overheid garant staat voor onvoorziene kosten. Hierin neemt de MUZ genoegen met een beperkte winst. Deze combinatie lijkt een gouden greep. De MUZ is 5 jaar bezig met het afsluiten van de Zuiderzee. Er werkt gemiddeld 5000 man aan de Afsluitdijk. De aanleg van de Afsluitdijk zorgt dus direct voor werkgelegenheid. Dit is ook een reden dat de aanleg in volle vaart doorgaat wanneer er onverwachte kosten de kop op steken en Nederland in economische crisis is.

Door de combinatie zijn er altijd genoeg machines. Vaartuigen, baggermolens, kranen en ander specialistisch materieel zijn er altijd genoeg, net als het geld om alles te bekostigen. De aanleg kost ongeveer 120 miljoen gulden, omgerekend naar euro's en de huidige tijd, zo'n 1 miljard euro. Hiervan wordt een deel terugverdient aan de tol die moet worden betaald om gebruik te mogen maken van de Afsluitdijk. Nog voordat de Afsluitdijk wordt opgeleverd is hij al in gebruik genomen en is er 100.000 gulden aan tolgeld geïnd. Auto's betaalde 1 gulden tolgeld en vrachtwagens 2,50 gulden.

Economische waarde

De snelweg die over de Afsluitdijk loopt, de A7, verbindt Friesland en Noord-Holland met elkaar. Elke dag rijden hier duizenden voertuigen. De Afsluitdijk is daardoor erg belangrijk voor de economische ontwikkeling van Noord-Nederland.

In de dijk zitten ook schutsluizen voor de scheepvaart. Deze worden voor zowel de beroeps- als de recreatievaart gebruikt. Een laatste, belangrijke economische factor zijn de toeristen en recreanten die op doorreis zijn of speciaal een bezoek brengen aan de dijk.

Verruiming Kornwerderzand

Kornwerderzand is een klein dorpje op de Afsluitdijk. Kornwerderzand is voorzien met de Lorentzsluizen, een combinatie van spuisluizen en twee schutsluizen. Deze sluisen zijn echter niet groot genoeg voor al het scheepvaartverkeer. Bepaalde kustvaart, viskotters en luxe jachten kunnen de Afsluitdijk niet passeren. Het achterland is hiervan de dupe. Daarom verdwijnen de scheepvaartgerelateerde bedrijven dan ook langzaam in het achterland. Dit wil men voorkomen en daarom gaan ze voor een verbreding van de sluisen bij Kornwerderzand, om weer meer werkgelegenheid te creëren in deze sector.

Grote voorstanders van de verbreding zijn dan ook bedrijven en de regio Kornwerderzand. Om zo efficiënt mogelijk te werk gegaan zijn ze met dit plan gekomen op het moment dat er sprake was van een versterking van de Afsluitdijk. Dit zou de kostenefficiëntie ten goede komen, daarbij komt ook nog eens hogere kwaliteit van de dijk en sluisen omdat men rekening met elkaar kan houden. Wanneer de doorgang wordt verbreed, levert dit economische voordelen op voor Noord-, Oost- en Midden-Nederland. De scheepswerven zullen hier veel baat bij hebben. Neem bijvoorbeeld Royal Huisman in Vollenhove: zij maken luxe megajachten voor de rijkste mensen op de wereld. Door een verbreding van de sluis zou dit bedrijf wellicht kunnen blijven bestaan. Momenteel is Royal Huisman verplicht samen te werken met jachtwerf in Harlingen omdat de jachten Vollenhove niet meer kunnen bereiken. Dit is een voorbeeld van vele bedrijven die te lijden hebben onder de te kleine passage in bij Kornwerderzand.

Daarbij zal de zeevisserij er ook baat bij hebben dat de passage verbreed

wordt. De sluis zal van 16 meter naar 25 meter moeten worden verbreed. Puur om de regionale economieën een impuls te geven.

Tineke Schokker, CDA-gedeputeerde sprak over de verbreding bij Kornwerderzand: “De sluisen bij Kornwerderzand worden verbreed. Hiervan profiteert niet alleen het toerisme, ook de jachtbouwers aan het IJsselmeer kunnen de bij hen gebouwde megajachten gemakkelijker terughalen voor onderhoud.”

Zoetwatervoorraad

Het IJsselmeerwater wordt niet alleen gebruikt om in droge periode naar omliggende gebieden door te sluisen, maar ook voor drinkwater. Het IJsselmeer, Markermeer en IJmeer zijn samen de grootste zoetwaterbekken van West-Europa. In tijden van waterschaarste kan heel Nederland voorzien worden van drinkwater. Met

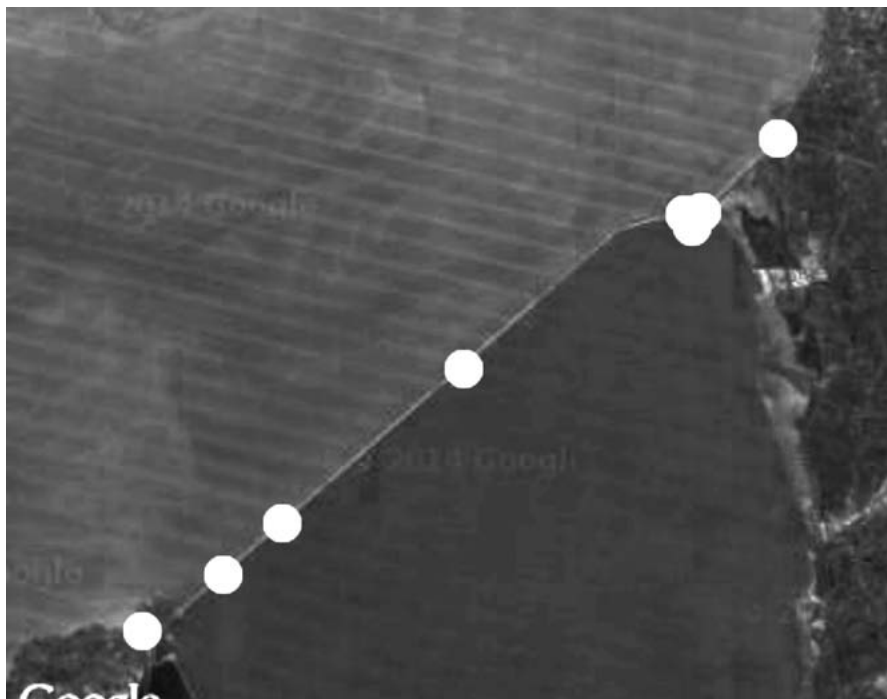
geavanceerde apparatuur wordt continu heel Noord-Nederland voorzien van drinkwater door het IJsselmeer. Nederland is dus onafhankelijk in haar drinkwater voorziening en dit is positief voor de economie.

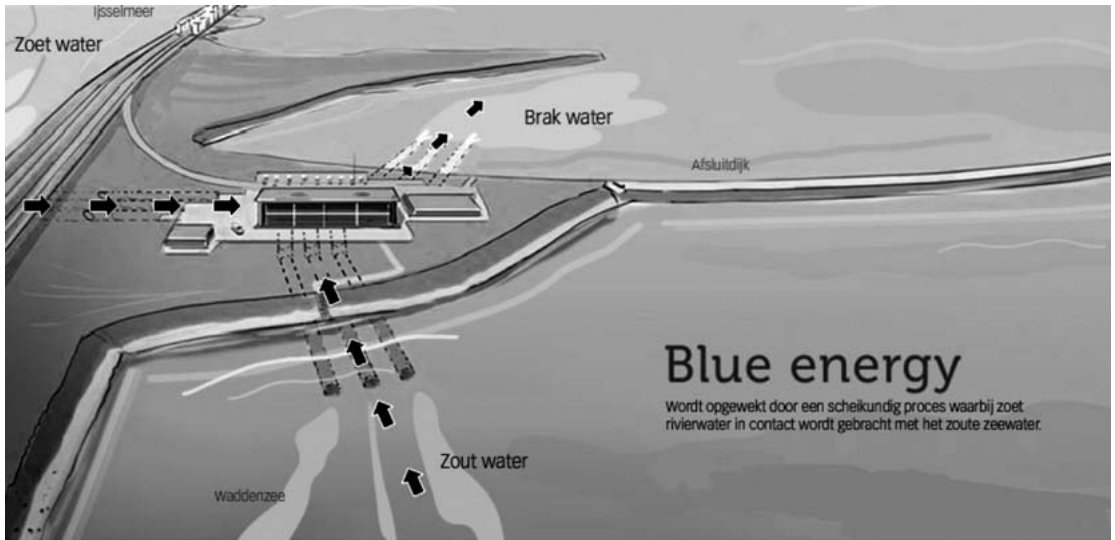
Blue Energy

In 2014 is er een project gestart rondom de Afsluitdijk met betrekking tot een nieuwe vorm van energie-opwekking. In december 2014 is een proefcentrale, op de Afsluitdijk, in gebruik genomen door een aantal bedrijven en onderzoeksinstituten. De proefinstallatie wekt duurzame energie op uit het verschil in zoutgehalte tussen rivier- en zeewater. Hier schuilt een ingewikkelde scheikundige werking in. De membranen van de installatie scheiden positief en negatief geladen deeltjes van het zoete rivierwater en het zoute zeewater. Omdat zout water veel meer ionen, elektrisch geladen moleculen, bevat, ontstaat een spanningsverschil. Het

De locaties op de Afsluitdijk waar de ambities ontwikkeld worden.

Bron: www.deafsluitdijk.nl/themas/economie-en-water/

enige “afval” wat overblijft is brak water. Deze installatie is ontwikkeld door de Universiteit Twente en onderzoeksinstituut MESA+. Een membraan in de installatie verwerkt elk uur 220.000 liter zout en zoet water. Momenteel bevat de installatie 400 m² aan membranen. In de komende jaren gaat men proberen dit oppervlak uit te breiden naar 100.000 m². zo zou er 200 á 300 kW gegenereerd kunnen worden. Het is een proefinstallatie om te ontdekken of het mogelijk is het rendement van deze installatie te verhogen naar 2 á 3 Watt per m² membraan, als dit gerealiseerd wordt is het een economisch rendabel goed. Enkele problemen die ontstaan bij dit systeem zijn:

Vervuiling van de membranen, door bijvoorbeeld algengroei
 In de proefinstallatie wordt ook gekeken hoe deze problemen geminimaliseerd kunnen worden. Door de grote rivieren en meren die uitmonden in de Noordzee en Waddenzee is Nederland één van de weinige landen waar veel potentie is voor blauwe energie. De installatie in de Afsluitdijk zou een half miljoen huishoudens van stroom moeten

kunnen voorzien. De energie die op deze wijze wordt opgewekt zou voor een prijs van 8 eurocent per kWh kunnen worden aangeboden. Dit zelfs zonder subsidie een concurrerende prijs.
 Een enorm pluspunt van blauwe energie is dat het, in tegenstelling tot zonne- en windenergie, dag en nacht continu stroom genereert. Hierdoor zien veel wetenschappers een toekomst in blauwe energie en met de proefinstallatie in de Afsluitdijk is hierdoor een enorme stap gemaakt. Deze manier van stroomopwekking heeft veel positieve uitwerkingen op de economie in Nederland.

Toerisme

De Afsluitdijk is het boegbeeld van Nederland in de strijd met het water. Sinds de laatste jaren is de Afsluitdijk pas aangewezen als toeristenplaats. Men zag voorheen geen mogelijkheden om toeristen naar de Afsluitdijk te trekken. Toen het project “De Nieuwe Afsluitdijk” op tafel kwam te liggen zag men wel deze mogelijkheden. De dijk werd veiliger, groter en was 80 jaar na aanlegging nog steeds uniek in de strijd met het water. De Nieuwe

De Blue Energy (proef) installatie met de werking weergegeven. Het zoute water uit de Waddenzee stroomt er aan de ene zijde in, het zoete water aan een andere zijde. Samen gaan ze door de installatie uit als brak water.

Bron: www.geobronnen.com/blauwe-stroom.html

*De Lorentzsluizen bij Kornwerderzand
De ligging van Kornwerderzand
Bron: www.deafsluitdijk.nl/projecten/verruiming-sluis-kornwerderzand/*

Afsluitdijk wordt een hernieuwde beleving van de Afsluitdijk voor bezoekers.

De Nieuwe Afsluitdijk

Jaarlijks komen er zo'n 250.000 toeristen bij of op de Afsluitdijk kijken. Voor wat er indertijd aan mogelijkheden lagen, was de Afsluitdijk een uniek project. De Nieuwe Afsluitdijk is een nog kortlopend project rondom de

meer werkgelegenheid leiden in de regio rondom en op de Afsluitdijk. Voor de nabije toekomst hebben ook de regionale overheden plannen voor verdere ontwikkeling van recreatie en toerisme, verschillende vormen van duurzame energie en natuurontwikkeling. 2020 moet de Afsluitdijk een topattractie zijn op het gebied van ontstaansgeschiedenis, omgaan met water en natuurlijk de nieuwe manier van energiewinning uit

*De haven bij Kornwerderzand
De ligging van Kornwerderzand
Beide vrij naar: <http://www.deafsluitdijk.nl/projecten/recreatieve-ontwikkeling-kornwerderzand/>*

Afsluitdijk. Ze willen economische activiteit generen op en rondom de Afsluitdijk. Ze willen bijvoorbeeld het toeristische aanbod vergroten en daarmee de leefbaarheid van de Afsluitdijk. Men wil er voor zorgen dat meer toeristische activiteiten rondom de Afsluitdijk er voor zullen zorgen dat bezoekers langer blijven in de directe omgeving. Een directe impuls dus voor de bestedingen bij hotels, campings en jachthavens. Als we doorredeneren moet dit ook voor

water.
Onder het project vallen de volgende ambities:

- Verruiming sluis
- Kornwerderzand
- Ontwikkeling Monument
- Waddenpoort Den Oever
- Ontwikkeling Breezanddijk
- Waddendijk Fryslân
- Toeristische verbindingen
- Beleefcentrum

*Het Monument
De locatie van het Monument op de Afsluitdijk
Beide vrij naar: <http://www.deafsluitdijk.nl/projecten/recreatieve-ontwikkeling-het-monument/>*

Verruiming sluis

In hoofdstuk 4.5.1 is verruiming van de Lorentzsluizen al uitgebreid beschreven met de daarbij horende economische gevolgen. Een aanvulling hierop is dat het positief werkt op het toerisme op en rondom de Afsluitdijk. Door werkzaamheden aan de dijk te combineren werkt het efficiënter qua kosten en zal er een hogere kwaliteit ontstaan. Zo spelen ze in op de verruiming van de sluisen door het geheel directer open te stellen voor toeristen.

Kornwerderzand

Door de bovengenoemde sluisverruiming wordt Kornwerderzand toegankelijker voor toeristen. Nu is de ambitie ontstaan om deze toeristen te kunnen bergen in Kornwerderzand. Er zijn weinig verblijfsmogelijkheden voor deze toeristen. Om Kornwerderzand nog aantrekkelijker te maken voor

*De vlakte bij Breezanddijk
Ligging Breezanddijk
Beide vrij naar: www.deafsluitdijk.nl/projecten/ontwikkeling-breezanddijk/*

toeristen wil men het Beleefcentrum plaats. In het vervolg wordt dit Beleefcentrum verder toegelicht. Het kazemattenmuseum in Kornwerderzand is al een publiekstrekker, fietsers komen langs Kornwerderzand, watersport wordt beoefend vanaf het strandje bij Kornwerderzand, al met al is Kornwerderzand wel een plek waar genoeg te doen is. Alleen zoals eerder genoemd, zijn er geen verblijfsmogelijkheden. Daarom is de ambitie er om campingplaatsen en betere voorzieningen in de havens te ontwikkelen.

*Het omgeving van Makkum en de ligging van Makkum
Bron: www.deafsluitdijk.nl/projecten/zurich-project-friese-achterland-afsluitdijk/*

Ontwikkeling Monument

Halverwege de Afsluitdijk staat het monument, de plek waar het laatste gat gedicht is. Naast het prachtige uitzicht is er de ambitie om de toeristen meer te bieden, daarom wil men de bestaande voorzieningen verbeteren. De voorzieningen, een souvenirwinkel en lunchroom, bij het monument zijn

*Visualisatie Fietspad aan Waddenzeezijde
Locatie start fietspad
Foto: uit Masterplan Beeldkwaliteit, Feddes/Olthof landschapsarchitecten en Architectenbureau Paul de Ruiter;
Locatie vrij naar: <http://www.deafsluitdijk.nl/projecten/toeristische-verbindingen/>*

niet berekend op de grote groepen toeristen. Men had bij de bouw er geen rekening mee gehouden dat er grote groepen bezoekers zouden komen. Daarom is de ambitie er nu om deze voorzieningen uit te breiden.

Waddenpoort Den Oever

Waddenpoort Den Oever is een complexe ambitie, het bestaat namelijk uit 5 deelprojecten. Samen vormen zij de *Waddenpoort Den Oever*.

De vijf deelprojecten zijn:

1. Herindeling havens en dijkversterking

- Hoogwaterkering Den Oever
- Vissershaven/museumhaven
- Noorderhaven
- Cultureel erfgoed
- Uitbreiding ligplaatsen

2. Recreatie en toerisme

- Ontwikkeling Zuiderstrand
- Verbeteren voorzieningen Waddenhaven
- Verbetering bebording
- Herbesteding kazematten
- Ontwikkeling Het Monument op de Afsluitdijk

3. Binnendorpse Ontwikkelingen

- Bouw brede school
- Herinrichting oude Dekemarkt

4. Natuur

- Waddenbelevingspunt
- Promotie werelderfgoed Waddenzee
- Duurzame haven met Ecoport certificering

5. Recreatie-transferium

- Uitgave nieuwe bouwkavels voor winkels en horeca
- Bouw Dekamarkt in 2014
- Ontwikkeling informatiecentrum

Schematische weergave van het project Waddenpoort Den Oever.

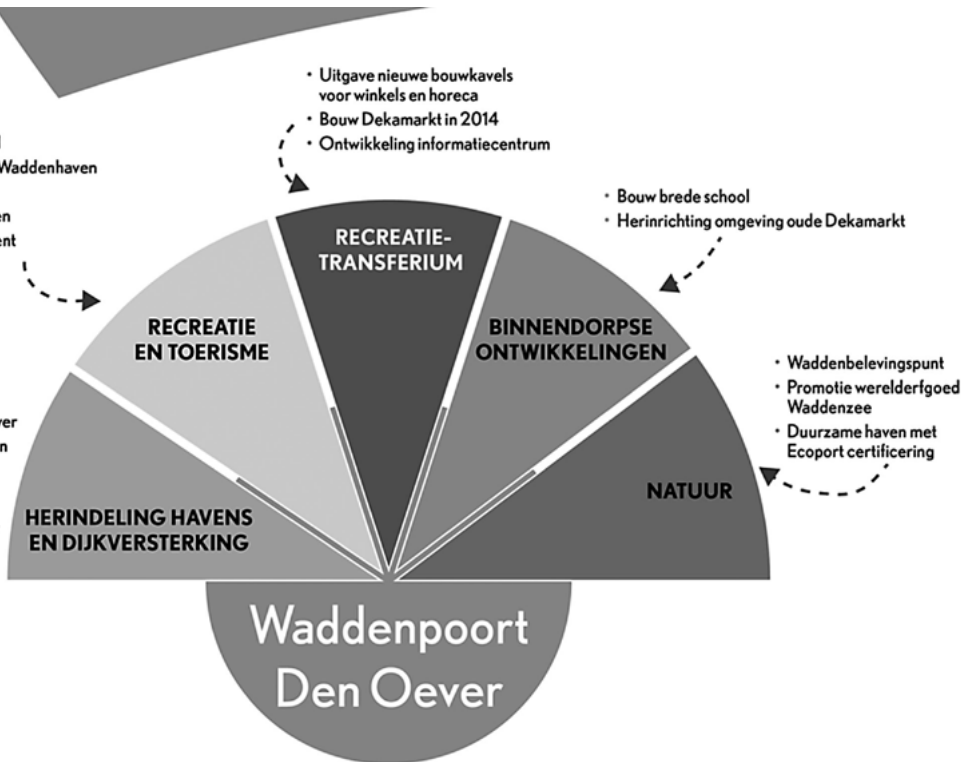
- Ontwikkeling Zuiderstrand
- Verbeteren voorzieningen Waddenhaven
- Verbetering bebording
- Herbesteding kazematten
- Ontwikkeling Het Monument op de Afsluitdijk

- Uitgave nieuwe bouwkavels voor winkels en horeca
- Bouw Dekamarkt in 2014
- Ontwikkeling informatiecentrum

- Bouw brede school
- Herinrichting omgeving oude Dekamarkt

- Hoogwaterkering Den Oever
- Vissershaven/museumhaven
- Noorderhaven
- Cultureel erfgoed
- Uitbreiding ligplaatsen

- Waddenbelevingspunt
- Promotie werelderfgoed Waddenzee
- Duurzame haven met Ecoport certificering

Ontwikkeling Breezanddijk

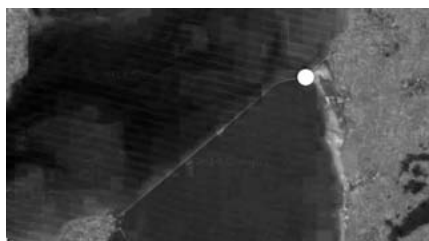
Breezanddijk is het kleinste bewoonde gehucht van Nederland. Sterk achtergebleven qua ontwikkeling, er is bijvoorbeeld geen riolering, stromend water en elektriciteit. Daar komt gauw verandering in, de proefinstallatie voor Blue Energy staat namelijk in Breezanddijk. Naast dit initiatief zijn er ook ideeën voor grootschalige toeristische ontwikkelingen. De caravanplaatsen moeten bijvoorbeeld toegankelijk worden voor passanten.

Waddenburg Fryslân

De regio's hebben niet alleen ambities op de Afsluitdijk zelf, maar ook in hun eigen achterland. Zoals het Waddenburg Fryslân. Men wil drie toeristenplaatsen in het achterland beter met elkaar verbinden, zodat ze elkaar ondersteunen. Het gaat om de driehoeksverhouding tussen Kornwerderzand-Zurich-Makkum.

Toeristische verbinding

Er ligt al een fietspad op de Afsluitdijk, maar wel op de meest onaantrekkelijke plaats die te bedenken is. Namelijk langs de snelweg. Er liggen plannen klaar voor een nieuw fietspad aan de kant van de Waddenzee. De combinatie van veiligheid en uitzicht moeten veel

*De Waddenburg
De locatie van de
Waddenburg
Beide vrij naar: [www.
deafsluitdijk.nl/
projecten/waddenburg-
den-oever/](http://www.deafsluitdijk.nl/projecten/waddenburg-den-oever/)*

toeristen trekken. De Afsluitdijk kent een aantal knooppunten, zoals Zürich, Kornwerderzand, Breezanddijk, Het Monument en Den Oever. Deze knooppunten zullen middels die fietspad verbonden worden en zo voor fietsers en wandelaars meer bezocht worden. Het uitzicht het UNESCO Werelderfgoed de Waddenzee moet eraan bijdragen dat er mensen komen om van de omgeving te genieten.

Beleefcentrum

De mensen van het project "De Nieuwe Afsluitdijk" hebben de ambitie om niet een doorsnee informatievoorziening te leveren, ze willen naar een moderne educatieve wijze toe. Deze ambitie willen ze realiseren in de vorm van het Beleefcentrum. Hier moeten de verhalen over de vismigratie rivier, Blue Energy, de toekomst van dijk en het verhaal over het UNESCO verteld worden op een aantrekkelijke manier voor jong en oud. Dit beleefcentrum moet niet alleen de toeristische bezoekers trekken maar ook scholen en andere bedrijven met excursies.

*Linksonder de
locatie van het
Beleefcentrum en
rechts een visualisatie
van de inrichting
Beleefcentrum
Bron: [www.
deafsluitdijk.
nl/projecten/
beleefcentrum-de-
nieuwe-afsluitdijk/](http://www.deafsluitdijk.nl/projecten/beleefcentrum-de-nieuwe-afsluitdijk/)*

Afsluitdijk, gezien
in de richting
Wieringen voor
1960.
Bron: beeldbank.
rws.nl

Regionaal

Op regionaal niveau zijn ze hard bezig om meer toeristen naar de Afsluitdijk te trekken en zo de nabije omgeving een economische impuls te geven. Zo heeft de gemeente Súdwest-Fryslân (Zuid-West Friesland) een “Ambitie Agenda Afsluitdijk”.

Deze ambitie agenda is gebaseerd op het werk van de *Rijksstructuurvisie Toekomst Afsluitdijk*. Kortweg vertaald, de versterking van de Afsluitdijk en de kunstwerken op en rondom de Afsluitdijk. Met de Ambitie Agenda Afsluitdijk wil de regio zich focussen op het iconische aspect van de Afsluitdijk. Ze willen gebruik maken van de iconische waarde, om vervolgens toerisme te genereren. Dit zal bijdragen aan economische versterking van regio's aan weerszijde van de Afsluitdijk.

Conclusies over de economische gevolgen

De deelvraag was: “Welke gevolgen heeft de aanleg van de Afsluitdijk en Houtribdijk gehad op de economie rondom het IJsselmeer en Markermeer?”. De aanleg van de Afsluitdijk heeft meer economische gevolgen gehad voor de omgeving rondom het IJsselmeer en Markermeer dan de Houtribdijk. Het was wel de bedoeling dat de Houtribdijk voor een groter draagvlak zou zorgen, maar door

het afzien van het ontpolderingsplan is dit uiteindelijk niet gebeurd. De aanleg van de Afsluitdijk heeft veel gevolgen gehad voor de economie, in meerdere opzichten.

De visserijsector is nagenoeg verdwenen. Enkele grote bedrijven en kleine gefuseerde bedrijven wisten hun kop spreekwoordelijk boven water te houden. Door de aanleg veranderde het zoutwater in zoetwater met grote gevolgen voor de vis diversiteit. De vis die normaal gesproken gevangen werd, verdween en er bleef een beperkte markt over. Deze terugval in werkgelegenheid is gecompenseerd doordat de vissers in andere sectoren gingen werken. De arbeidsmobiliteit veranderde. Er konden nieuwe fabrieken ontstaan in steden als Almere en Lelystad.

Tegenwoordig zijn de overheid en de regio's rondom de Afsluitdijk hard bezig om te investeren in de Afsluitdijk om meer economische waarde te genereren. Duurzame stroomvoorziening, verbreding van sluizen en meerdere projecten gericht op toerisme moeten er voor zorgen dat de Afsluitdijk niet alleen een boegbeeld is voor de strijd met het water, maar ook een economische meerwaarde heeft.

De tweede helft in de volgende editie van *Rondom Schokland*.

uit zee gestaald

floor koedam

een averechtse orde sloot rondom
verordende en vorderde, streek neer
en zo werd zee bebouwbaar land
met eigen schaal en vormtaal

maar op het oude kamperzand
is er nog één blok blijven staan
van de belaagde, verslagen zuiderzee
in mat-glad en koel-ogend staal

een kooi van kalm gehuisvest waterwerk
waarop een openslaande polderlucht
zich vrij aan spiegeling te buiten gaat

en soms vertelt de oude bodem nog
in sleets vaal-uitgebeten schelpengruis
't verhaal van vroeger water-staat

© floor koedam, 2015

*Kunstwerk van Frank
Bolink en Gerard Koopman
langs de N50 bij Ramspol*

HOOFDARTIKELLEN

Steen gevlijd op Koeplein voor rijksambtenaar Bert Knipmeijer (1912-1971)

Laat eerbetoon aan een vergeten verzetsman

*Herman Broers**

Herman Broers (1970) is auteur/biograaf en uitgever in Kampen en Amsterdam. Hij debuteerde in 2003 met Dokter Kolff, kunstenaar in hart en nieren

Bert Knipmeijer (1912-1971) bleef lang relatief onbekend. De ambtenaar die op de afdeling personeelszaken van de Rijksdienst voor de IJsselmeerpolders aan de Molenstraat in Kampen duizenden mannen gedurende de Tweede Wereldoorlog van een Ausweis voorzag om als polderwerker tewerkstelling in nazi-Duitsland te ontlopen, heeft grote verdiensten gehad voor het vaderland. Maar wie was hij eigenlijk, en waarom deed hij wat hij deed?

Mede doordat hij zelf vooral zweeg en zich na de oorlog getraumatiseerd afwendde van alles en iedereen die hem lof wilde toezwaaien, raakte hij in de vergetelheid. Ook zijn vroege overlijden in 1971, hij was nog maar 59, droeg hier aan bij. Beter laat dan nooit eert Kampen, na Emmeloord, hem nu ook. Op 30 april 2015, zeventig jaar na de bevrijding, kreeg A.J. Knipmeijer van de Kamper Persclub een steentje op het Koeplein

en er is een boek in de maak. Al met al een laat eerbetoon aan een verzetsman van wie we maar bitter weinig weten. In het Stadsarchief Kampen ligt een brief van 11 september 1946 van de commandant van de tijdelijke politieke gevangenis die is ondergebracht in de Van Heutszkazerne aan de commandant van de werkkampen in de Noordoostpolder. De inhoud van de brief gaat het in dit geval niet om, het gaat om de opmerkelijke adressering: Knipmeijerplein 1 te Emmeloord. De

Albertus Johannes (Bert) Knipmeijer (1912-1971), gefotografeerd in de jaren '40 als ambtenaar bij de Dienst Wieringermeer van de Rijksdienst voor de IJsselmeerpolders, gevestigd op de hoek Vloeddijk/ Molenstraat in Kampen (foto: archief RIJP/ Nieuw Land Erfgoedcentrum).

hoofdplaats op het nieuwe land was in die tijd nog niet veel groter dan het kantoor van de landdrost aan dat plein, waar deze commandant kantoor hield. Duizenden jonge mannen die vanaf 1942 met de 'zweetlepel' (de schop) de pas drooggelegde polder hadden helpen ontginnen, dankten hun lot en wellicht hun leven aan Knipmeijer die door collega-verzetsmensen en polderwerkers met deze naamgeving direct na de bevrijding op het schild was gehesen. Ze hadden evenwel buiten de waard gerekend. Albertus Johannes Knipmeijer, roepnaam Bert, beschermer van duizenden onderduikers, wilde er niet aan meewerken. Hij vond dat niet de naam van een overlevende maar die van een gesneuvelde aan het belangrijkste plein van 'zijn' Noordoostpolder verbonden moest worden. Die hadden pas offers gebracht. Daarom werd het Knipmeijerplein alsnog omgedoopt tot het Harmen Visserplein, vernoemd naar de marechasseecommandant uit Vollenhove die de andere verzetsgroep

in de polder had geleid. Harmen Visser was gesneuvelde in een confrontatie met terugtrekkende Duitse soldaten langs de Friese zeedijk tussen Schoterzijl en Kuinre, op 16 april 1945, één dag voor de bevrijding.

Sober kruis

Anno 2015 staan tientallen nog altijd jaarlijks op 4 mei om 20.00 uur twee minuten stil bij het sobere kruis dat ter ere van Harmen Visser net buiten de

Steenlegging voor Bert Knipmeijer op het Koeplein in Kampen door de Kamper Persclub op 30 april 2015, door Burgemeesters Bort Koelewijn (Kampen) en Aucke van der Werff (Noordoostpolder) en oudste kleinzoon Jan Albert Knipmeijer en de stratenmakers van Woning. (foto: Thijs Zijda)

polder op de voormalige Friese zeedijk staat. Eén van hen is de nu 92-jarige polderpionier Marinus van der Weele. In 1943, als Zeeuw op de vlucht, was hij aangenomen door Knipmeijer en in de polder verstoppt. Hij zou nooit meer uit de polder vertrekken maar na de oorlog als landbouwkundig opzichter bij de RIJP alsnog zelf een kavel bemachtigen en een florerend akkerbouwbedrijf opzetten. Pas in 2011, op zijn 88^e, verkocht hij het. Leunend op een stok maar de rug kaarsrecht kijkt Van der Weele ieder jaar weer naar dat monument op de dijk, geflankeerd door jonge schoolkinderen uit de omgeving van Schoterzijl. Op dezelfde manier als hij op 30 april keek naar het steentje van Knipmeijer op het Koeplein dat even daarvoor door de burgemeesters Koelewijn en Van der Werff (Noordoostpolder) was gevlijd. A.J. Knipmeijer, *Nederlands Onderduikers Paradijs* staat erop. Van der Weele, één van de allerlaatste nog levende pioniers, is in de polder haast beroemder dan Knipmeijer. Waarschijnlijk omdat Van der Weele praat over zijn oorlogsgeschiedenis, ieder jaar weer. Zijn zichtbaarheid voor latere generaties deed de geschiedenis aan hem kleven. Knipmeijer zweeg vooral, hij wilde of kon niet praten

over de oorlog, en hij overleed vroeg. Zijn oudste kleinzoon Jan Albert Knipmeijer (1963), eigenaar van een expertisebureau in Uithoorn, onthulde de steen in Kampen samen met de burgemeesters. Jan Albert was 8 jaar oud toen zijn grootvader stierf. ‘Zo nu en dan kwam er een naam voorbij van iemand en dan zei hij: “Pas maar op, die familie was fout in de oorlog.” Meer niet. Ook wij, de kleinkinderen, weten eigenlijk heel weinig van hem.’ Alleen daarom al waren de Knipmeijers in groten getale aanwezig in Kampen; het gaf ze de kans wat meer te weten te komen over hun grootvader. Jan Albert: ‘Als je dat steentje ziet liggen, dan denk je toch: kijk, ik ben er eentje van Knipmeijer. En ik ben er ontzettend trots op.’

Plicht

Trots is een woord dat niet voorkwam in het woordenboek van Bert Knipmeijer. Plicht wel. In de schaarse interviewfragmenten die bewaard zijn gebleven in diverse oorlogsarchieven is dat het door hem meest genoemde woord. Bert Knipmeijer achtte het zijn plicht mensen te helpen. Met gevaar voor eigen leven, dat zeker, maar hij was in de positie om hen die het nodig hadden een helpende hand toe te steken en daarom moest hij het

advertentie

VERTROUWDE
NAAM,
NIEUW ADRES!

PETER PRUMMEL
NOTARISKANTOOR

Boslaan 19 | 8302 AA Emmeloord | telefoon 0527-617447
www.notarisprummel.nl | info@notarisprummel.nl

doen. Aan wie was hij het verplicht? Aan hen? Aan het vaderland? Aan vrijheid en democratie? Aan de polder en haar maakbaarheidsideaal, waarmee hij door de jaren heen vergroeid was geraakt? Aan zijn gezin, dat aan diens heldendaden tijdens de oorlog slechts een zwaar getraumatiseerde vader en grootvader overhield? In dat geval werd de plicht duur betaald.

Albertus Johannes Knipmeijer werd op 24 november 1912 geboren in Hoogeveen. Hij deed de ULO en deed een boekhoudkundige opleiding en eentje voor accountancy. In 1932 trad hij op 20-jarige leeftijd in dienst bij de Directie Wieringermeer van de *Rijksdienst voor de IJsselmeerpolders* (RIJP) in Alkmaar. Nadat de Noordoostpolder in 1941 droogviel, verhuisde Knipmeijer met het hoofdkantoor mee van Alkmaar naar Zwolle, waarna de personeelsdienst nog dichter bij de polder in wording werd ondergebracht: in Kampen, op de Molenstraat 28 (nu het Stadsarchief Kampen) waar de cultuurtechnische dienst van de RIJP al gevestigd was. Knipmeijer kreeg de taak polderwerkers te werven om met de schop sloten en kanalen te graven. In vreedstijd een wellicht wat saaie kantoorfunctie die evenwel na het uitbreken van de oorlog in een hele bijzondere dynamiek belandde. De Duitsers wilden de polderontginning voortzetten om het als graanschuur voor het leger te kunnen laten dienen. De RIJP kreeg als gevolg daarvan optimaal de ruimte voor machines en personeel. Sterker nog, arbeiders die naar de polder gingen, kregen daarvoor een *Ausweis* (onthefing op papier) en werden zo vrijgesteld van de graafplicht in Duitsland. Zwaar werk, maar relatief veilig en je kreeg te eten. Het was Knipmeijer die deze *Ausweisen* verstrekke.

Verstoppen

Ook het verzet wil van alles van de polder, in 48.000 hectare rietland kun je veel verstoppen. Het is al vroeg in de oorlog als Knipmeijer wordt benaderd door verzetsman Izaak (Jacques) van der Horst (1909-1944) met de vraag of hij onderduikers in de polder kan opvangen. Knipmeijer stemt toe en legt hiermee de basis voor het Nederlands Onderduikers Paradijs, zoals de NOP al snel gaat heten. Door het vervalsen van *Ausweisen*, het aannemen van polderwerkers zonder naar referenties te vragen en het zorgvuldig in eigen hand houden van alle administratie, creëert Knipmeijer samen met enkele van zijn naaste medewerkers tussen voorjaar 1942 en november 1944 het grootste onderduikershol in de geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog.

De Kamper internist en kunstnervuitvinder Willem J. Kolff (1911-2009), die Siebrand per ingezonden brief direct na de bevrijding in voormalig verzetskrant Srijdend Nederland ter verantwoording riep over zijn dubieuze handel met de nazi's. Bert Knipmeijer sprong, eveneens per ingezonden brief, in vergelijkbare bewoordingen en op basis van dezelfde feiten, in dezelfde krant publiekelijk voor Siebrand in de bres. (foto: Willem Kolff Stichting)

De grootschalige zwendel met personen en persoonsgegevens vergde een organisatietalent dat ver uitsteeg boven de kwalificaties voor de relatief lage rang die Knipmeijer formeel binnen de *Rijksdienst* bekleedde. De directie stond het oogluikend toe, maar hielp ook niet, verwickeld als ze waren in hun eigen dynamiek ten opzichte van de bezetter, waarbij het solo-avontuur van Knipmeijer in Kampen hen vaak in de problemen bracht.

Bevoegdheid

Het opmerkelijke aan Knipmeijer is dat hij verzet pleegde vanuit zijn functie. Hij plaatste vanuit zijn bevoegdheid arbeiders in de polder om er te werken, hij vervulde zijn door het rijk gegeven en door de bezetter goedgekeurde taak ervoor te zorgen dat het er zoveel mogelijk werden. Waar hij in het begin van de oorlog nauwelijks mensen kon vinden die het zware werk voor een hongerloontje wilden doen, werd hij na de Meistaking van 1943 toen de bezetter Nederlandse militairen opnieuw in krijgsgevangenschap wilde nemen, door onderduikers overspoeld. Er zat van alles tussen, verzetsmensen, Joden en militairen, maar een zweetlepel hanteren was wel het laatste waartoe een groot aantal in staat waren. Het werk was domweg te zwaar, maar toch werden ze geplaatst, zonder dat er vragen werden gesteld. Ten tijde van de razzia's in het kader van de *Arbeitseinsatz* in november 1944 liep het probleem uit de hand en greep de bezetter in.

Volgens Knipmeijers eigen tellingen moet het hem gelukt zijn tussen 1942 en 1944 tussen de 20.000 en 25.000 arbeiders te plaatsen, die in overgrote meerderheid overigens maar kort bleven. Velen konden het zware werk niet aan, maar tijdelijk verblijven in de polder voorkwam dat ze werden weggevoerd naar Duitsland. Het

redde velen het leven. Van hoeveel werkers de aanstelling die Knipmeijer regelde daadwerkelijk illegaal was, valt moeilijk exact na te gaan. Het was immers illegaal werk en in aard dus grotendeels niet of onjuist geadministreerd. Papieren archieven geven niet het juiste beeld. Het waren er hoe dan ook honderden, wellicht duizenden, maar we weten het niet. Zolang ontginnen van de polder strookte met het beleid van de nazi's zelf, liet de bezetter de *Rijksdienst* en daarmee Knipmeijer begaan. Bronnen wijzen er zelfs op dat de nazi's op de hoogte waren van het verzetswerk in de polder, maar de mate waarin hadden ze geen beeld van. Toen het verzetswerk in de loop van 1944 vanuit de polder een te opzichtig en te grootschalig karakter kreeg, was het uit met de pret. Twee razzia's, op 7 augustus 1944 een kleine, en een door de hoogste politiechef Hanns Albin Rauter persoonlijk geleide grote razzia op 17 november 1944, bezegelden het lot van het Nederlands Onderduikers Paradijs. De nachtelijke wapendroppings die Knipmeijer en anderen inmiddels op touw zetten in de polder waren de aanleiding daartoe. Tegen die tijd was Knipmeijer zelf inmiddels ondergedoken en had hij zich aangesloten bij een verzetsgroep. Hij werd commandant van de knokploeg Noordoostpolder die vanuit Kampen opereerde, naast de ploeg onder leiding van Harmen Visser die de polder bestreek vanuit Vollenhove. Op 17 april 1945 werden Kampen en de Noordoostpolder bevrijd. Knipmeijer droeg als commandant van de Binnenlandse Strijdkrachten in een korte ceremonie op het plein dat daarna kort zijn naam zou dragen de polder over aan de landdrost, de hoofdgenieur van de *Rijksdienst* en Knipmeijers hoogste baas, ir. Sikke Smeding (1889-1967).

Oorlogstrauma

Zoals getuigen later verklaarden: 'Even later zat Knipmeijer in huis bij vrienden en huilde. Wel vier uur aan één stuk.' Hij had de polder en duizenden mensen gered maar de consequenties van zijn plichtsbefef brachten Knipmeijer meer dan gruwelijke persoonlijke spanningen en uiteindelijk oorlogstrauma's. Hij had onder de neus van de bezetter levensgevaarlijke trucs uitgehaald voor de goede zaak maar Knipmeijers verzetswerk doemde hem. Zowel bij zijn werkgever als in zijn eigen gezin leidde zijn onverwerkte verleden hem naar een steeds meer in zichzelf gekeerd lot, op het nauwelijks te handhaven af. Hij raakte boos en gefrustreerd dat zij die hem niet gesteund hadden binnen de *Rijksdienst* doodleuk op hun post konden blijven. Dat de hoogste rangen binnen de *Rijksdienst* onvoldoende ter verantwoording werden geroepen voor hun in zijn ogen te accommoderende houding tegenover de bezetter. Wegens zijn lastige gedrag ten opzichte van zijn meerderen werd hij een paria binnen de dienst. En dat terwijl diezelfde werkgever de dankzij Knipmeijer

zuiver gebleven polder ('deze polder mag uitsluitend door vrije handen bewerkt worden') alsnog besmeurde door er na de bevrijding geïnterneerde NSB-ers aan de zweetlepel te zetten. Ziedend was Knipmeijer daarover. Had hij dáár zijn leven voor gewaagd? Ze boden hem een andere baan aan: directeur van een zuivelfabriek in Nijverdal kon hij worden. In Knipmeijers beleving was dat vergelijkbaar met - zoals de Friezen het zeggen - politieagent zijn op een afgebrand dorp. Zijn afscheid bij de *Rijksdienst* in 1948 was sober. In de summiere krantenverslagen die van dit moment bewaard bleven geen woord over zijn verzetswerk. Wel lof, maar van een plichtmatig karakter. Knipmeijer vertrok nadat hij een zeer opmerkelijke keuze had gemaakt: hij was hoofdvertegenwoordiger geworden bij wijnhandelaar Siebrand. Jan-Willem Siebrand (1899-1970), de selfmade drankenkoning van wie werd beweerd dat hij had geheuld met de bezetter, oorlogswinsten maakte en wiens reputatie ook zeventig jaar na de oorlog in Kampen nog altijd voer is voor heftig debat over 'goed' en 'fout'. Siebrand was na de bevrijding gearresteerd, maar mede dankzij een vlammend betoog van Knipmeijer was het niet tot berechting van Siebrand gekomen. Siebrands rol was onderzocht maar collaboratie kon onvoldoende worden bewezen. De rechtbank had hem al in 1946 ontslagen van rechtsvervolging nog voordat uitspraak werd gedaan. De bijzondere rechtspleging hoefde haar handelen en uitspraken destijds niet te motiveren en beroep was bij deze burgerrechtspraak niet mogelijk. De dossiers verdwenen in de archieven, waardoor de verhalen van collaboratie aan Siebrand bleven kleven, een eigen leven gingen lijden en niet gecorrigeerd konden worden met de feiten. Voor

De Kamper wijnkoning Jan-Willem Siebrand (1899-1970) voor wie Knipmeijer in 1948 ging werken als vertegenwoordiger, nadat hij getraumatiseerd en gefrustreerd door zijn oorlogservaringen en de naoorlogse koers de Rijksdienst had verlaten. Siebrand had Knipmeijer twee keer uit handen van de nazi's gered. (foto: familie Siebrand)

*Bedford drie-tonner
van het Britse leger,
een dumpvoertuig
uit de Tweede
Wereldoorlog.
Bron: Jan Bos.
www.oudedaf.nl*

Knipmeijer hét bewijs dat het met die ‘terugkeer van gerechtigheid’ waarvoor hij zijn leven had gewaagd totaal verkeerd was afgelopen. En tot grote frustratie van Siebrand, die evenals Knipmeijer levensgevaarlijke toeren had uitgehaald, in zijn geval in een schimmige dubbelrol tussen bezetter en verzet. Hij had zijn zakelijke en vriendschappelijke banden als drankenleverancier voor de *Wehrmacht* gecultiveerd en versterkt, mede omdat het verzet hem daarom had gevraagd. Knipmeijer persoonlijk in dit geval.

Organisatorisch vernuft

Knipmeijer en Siebrand, de rijksambtenaar en de wijnhandelaar, waren vrienden geworden onder omstandigheden waarin loyaliteit en zwijgen levensreddend waren. Siebrand had staaltjes organisatorisch vernuft gezien bij Knipmeijer die hij bij het wederopbouwen van zijn drankenimperium goed kon gebruiken. De infrastructuur van met name de jeneverindustrie en haar distributie in de Randstad lag in puin. Siebrand had een pionier nodig die deze klus kon klaren en Knipmeijer ging dat doen. Hij zou tot aan zijn ziekte en overlijden in 1971 voor Siebrand werken. Siebrand overleed een jaar eerder dan Knipmeijer zonder dat de kwestie over zijn positie ten opzichte van de

bezetter was opgehelderd. Enig zicht op zijn handelen kwam pas in 2012, toen de Kamper journalist Henk de Koning besloot de Zaak Siebrand te onderzoeken. Samen met zijn uitgever Herman Broers (schrijver van dit artikel) kreeg hij in het Nationaal Archief in Den Haag toegang tot het gerechtelijke dossier. Een heftig en emotioneel dossier dat onderstreept dat de rol die Siebrand speelde uitermate boeiend is maar ook aanmerkelijk genuanceerder bekeken dient te worden dan waartoe de Kamper gemeenschap in 1945-1946 in staat was. De stad werd beheerst en verscheurd door godsdiensttwisten en vileine onderlinge afrekeningen als gevolg van de oorlog en de Kerkscheuring van 1944. Knipmeijer wist alles van Siebrand. Hij had hem zelf gevraagd, was van onbesproken reputatie en koos onvoorwaardelijk de zijde van Siebrand nadat hij hem in de krant ook al had verdedigd tegen frontale aanvallen van met name de Kamper internist en kunstnervinder Willem Kolff (1911-2009), die een soort kruistocht tegen Siebrand ontketende. Daar kwam bij: het zekere bestaan als rijksambtenaar – een baan voor het leven in die tijd – verlaten voor het onduidelijke commerciële pad van een volgens velen nogal duistere patser, was uiterst opmerkelijk. Voor wie de feiten kent is de carrièremove evenwel zeer verklaarbaar. Toen Knipmeijer binnen de *Rijksdienst* klaarblijkelijk geen vrienden meer over had, koos hij voor een betrekking bij de man die in Knipmeijers wanhopigste dagen tot twee keer toe zijn allerlaatste vriend bleek te zijn geweest. Twee keer was Knipmeijer gearresteerd geweest op verdenking van verzetswerk en beide keren was het uitsluitend aan de drank, de sigaren en het smeergeld van J.W. te danken geweest dat hij vrijkwam. Met een prijs van 25.000 gulden op zijn

hoofd was Knipmeijer in september 1944 ondergedoken op diverse adressen, onder andere bij de familie Siebrand in huis, in diverse barakken in zijn eigen polder, en het langste in de difteriebarak van het hospitaal van het barakkenkamp bij Vollenhove. Van daaruit leidde Knipmeijer diverse wapendroppings en andere verzetsacties.

Het was John Kummer (1922-2000), in de jaren zeventig en tachtig de eerste gemeentevorlichter van Kampen, die ter gelegenheid van vijftig jaar bevrijding in 1995 een summier boekje deed verschijnen over Knipmeijer. Kummer – zeer actief lid van de Kamper Persclub - noemde hem toen al ‘een vergeten verzetsman’. Het was wederom binnen de Persclub dat de discussie over het vlijen van een steentje voor Knipmeijer in 2010 ontbrandde. In de vrees dat ook zoveel jaar later de discussie over Siebrand een eerbetoon voor Knipmeijer zou gaan overvleugelen, besloten Henk de Koning en Herman Broers eerst de rol van Siebrand te onderzoeken. Dit leidde in 2012 tot publicatie van De Zaak Siebrand van Henk de Koning bij Broers’ bedrijf, AERIE Uitgevers Auteurs. En het maakte de weg vrij voor een eerbetoon aan Knipmeijer in eigen stad. In Emmeloord was een vergelijkbaar eerbetoon al eerder gegeven. Op het Harmen Visserplein staat voor de ingang van het gemeentehuis de ‘Onderduikersbank’, een bankje dat herinnert aan de eerste jaren van de polder als grootschalige schuilplaats. Een kleine plaquette siert het wegdek, met het opschrift A.J. Knipmeijer, onverbrekkelijk met de onderduikers verbonden, 1940-1945. In de jaren negentig volgde in Emmeloord ook nog de A.J. Knipmeijerlaan.

Meer onderzoek

Met het steentje voor Knipmeijer op het Koeplein bracht de Kamper Persclub een laat maar terecht eerbetoon aan een vergeten verzetsman. Om te duiden wie Bert Knipmeijer was en wat hem motiveerde, is evenwel meer onderzoek nodig. Er is materiaal, maar niet veel. En door zijn vroege overlijden is ook binnen de familie Knipmeijer weinig bekend, maar wel een grote behoefte aan antwoord op diverse vragen. Vragen die voorsnog alleen maar toenemen op basis van het beeld dat tot nu toe van Knipmeijer geschetst kan worden. Auteur Herman Broers gaat de komende jaren zich nader in het leven van Bert Knipmeijer verdiepen, hopelijk leidende tot de publicatie van een biografie die op vele van de gezeten vragen antwoord kan geven. Wie daarbij kan helpen met informatie, is meer dan welkom om die met de auteur te delen.

Bronnen

De aard van dit artikel is journalistiek en introducerend, niet historisch-wetenschappelijk. Vandaar dat er geen noten aan zijn toegevoegd. Wie meer wil lezen over Bert Knipmeijer en zich nader wil verdiepen in publicaties

De Onderduikersbank aan het Harmen Visserplein bij de ingang van het gemeentehuis in Emmeloord, met links naast het kunstwerk een kleine plaquette in het wegdek die herinnert aan Bert Knipmeijer en het Nederlands Onderduikers Paradijs. (foto: archief AERIE)

die tot nu toe verschenen over onderwerpen die met bovenstaande te maken hebben, kan wellicht de volgende titels raadplegen, bronnen die deels ook voor bovenstaande zijn ingezet:

- Baalen, Carla van, Paradijs in oorlogstijd? Onderduikers in de Noordoostpolder 1942-1945, dissertatie, Waanders, Zwolle, 1986
- Hilbrink, Coen, De Ondergrondse. Illegaliteit in Overijssel 1940-1945, SdU, Den Haag, 1998
- Koning, Henk de, De Zaak Siebrand, de omstreden dubbelrol van een drankenhandelaar in oorlogstijd, AERIE, Kampen, 2012
- Korver, A. Pieter E., 'Huns away, dyke okay!', De Duitse plannen om aan het einde van de oorlog de Noordoostpolder onder water te zetten en wat daarop volgde, herziene webversie juli 2009 op www.pieterkorver.nl/noordoostpolderpdf.pdf

- Kummer, John, Een vergeten verzetsman. Albertus Johannes Knipmeijer en de onderduik in de Noordoostpolder, Bureau Voorlichting gemeente Kampen, 1995
- Persclub, Kamper, Kamper gevlij, Kamper gevlei, steentjes in het Koeplein, Stichting Steentjes Koeplein Kampen, 2000
- Het dossier van de zaak Siebrand is terug te vinden in het archief van de Bijzondere Rechtspleging, inventarisnummer 107876, en dat van het Nederlands Beheersinstituut (NBI), inventarisnummer 171186, beiden in het Nationaal Archief in Den Haag.

###

*Over de auteur

Herman Broers (1970) is auteur/biograaf en uitgever in Kampen en Amsterdam. Hij debuteerde in 2003 met *Dokter Kolff, kunstenaar in hart en nieren* dat ook in het Engels verscheen. In 2010 was hij genomineerd voor Overijssels *Boek van het Jaar* met *Blauw Haar, het mirakel van academiestad Kampen*. Zijn bedrijf AERIE Auteurs Uitgevers gaf in 2012 Henk de Konings *De Zaak Siebrand* uit. Broers is medeoprichter van de *Willem Kolff Stichting* en sinds kort voorzitter van de *Stichting Steentjes Koeplein* Kampen. Momenteel werkt hij aan diverse boeken, waaronder een bundel over de geschiedenis van de Van Heutszkazerne en een biografie over Bert Knipmeijer. Op 30 april j.l. verzorgde Broers in het kader van 70 jaar bevrijding van Kampen mede namens Henk de Koning een drukbezochte lezing in de Nieuwe Kerk, getiteld *Kolff, Knipmeijer, Siebrand, de arts, de ambtenaar en de wijnhandelaar, een moreel duel op het snijvlak van collaboratie en verzet*. Broers is lid van Historische Vereniging *Jan van Arkel*.

www.aerieauteurs.nl

herman@aerieuitgevers.nl

Over het boek “De bevrijding van het Nederlands Onderduikers Paradijs” van Jan Willem Stolk
De Noordoostpolder tijdens de Duitse bezetting (1940-1945)

Wiebe Soetendal contra Jan Willem Stolk

Wiebe Soetendal (door: Aaldert Pol)

*Aaldert Pol was jarenlang
docent geschiedenis in
Emmeloord.
Thans is hij freelance
publicist en historicus.*

In 1995 werd herdacht dat het al weer 50 jaar geleden was dat de bevrijding van de Noordoostpolder had plaatsgevonden. In de Schoklandreeks verscheen De bevrijding van het Nederlands Onderduikers Paradijs.¹ In dit boekwerkje komt de voormalig verzetsleider Wiebe Soetendal als ooggetuige en informant uitvoerig aan het woord.

1. Aaldert Pol, De bevrijding van het Nederlands Onderduikers Paradijs, Museum Schokland – Schoklandreeks nr.4. Gemeente Noordoostpolder, 1995. Drukkerij B’ulah Print, Steenwijk. In De Noordoostpolder/Polderkrant verschenen de volgende artikelen over de NOP in oorlogstijd: 1992 4 mei; 1993 14 januari, 25 januari, 28 januari, 1 maart, 22 maart, 15 juli; 1994 22 september, 17 november; 1995 12 januari, 9 maart, 16 maart, 23 maart, 6 april, 13 april, 20 april, 1 mei; 1996 2 mei.

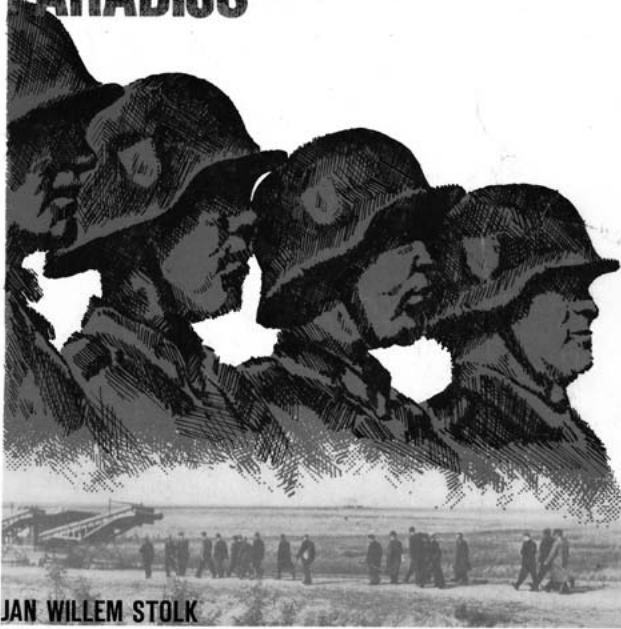
Met hem werden tal van gesprekken gevoerd waarin hij zijn ergernis uitsprak over het enige jaren daarvoor verschenen boek van Jan Willem Stolk.² De schrijver had zich, volgens Soetendal, uitsluitend gebaseerd op de door Henk Nijenhuis verstrekte gegevens. Die ergernis was opmerkelijk omdat Nijenhuis – samen met A. J. Knipmeijer en Soetendal zelf – tot de kopstukken behoorde van het verzet in de polder. Soetendal was geschokt door de in zijn ogen onjuiste weergave van de feiten. Hij probeerde een gesprek te arrangeren met Stolk/Nijenhuis, maar

2. Jan Willem Stolk, Nederlands Onderduikers Paradijs. De Noordoostpolder in bezettingstijd, Uitgeverij Schalmeei Steenwijk, 1987 met een voorwoord van Henk Nijenhuis.

de heren lieten zich op de afgesproken datum niet zien.

In de voorbereiding op het door mij geschreven boek in 1995 werd geprobeerd dat gesprek alsnog te voeren in Museum Schokland in aanwezigheid van Wim Oosterhof, directeur Museum Schokland. Een datum werd geprikt, de uitnodiging verstuurd, maar het kwam opnieuw niet tot een samenspraak. Voor de tweede keer werd de discussie uit de weg gegaan. Gelukkig had Soetendal zijn bezwaren tegen Stolk’s boek op papier gezet en hij overhandigde die aan mij. Soetendal leeft niet meer, maar het is stellig in zijn geest dat belangstellenden alsnog kennis kunnen nemen van zijn bezwaren. Zijn aantekeningen waren na het

DE NOORDOOSTPOLDER IN BEZETTINGSTIJD NEDERLANDS ONDERDUIKERS PARADIJS

JAN WILLEM STOLK

*Omslag boek
J. W. Stolk.*

niet doorgaan van de discussie in mijn verzamelde stukken over de oorlog terecht gekomen. Tijdens de herdenking van ‘70 jaar bevrijding’ vond ik ze weer terug. Het stuk is m.i. te belangrijk voor een stille dood in de bureaula.

Soetendal verwijst in zijn schrijven naar de betreffende bladzijden in Stolk’s boek. Ik heb de teksten uit Stolk’s boek cursief toegevoegd omdat niet ieder over Stolk’s boek zal beschikken.

Soetendal begint zijn verhaal met een korte inleiding over de positie van Nijenhuis, de informant van Stolk.

H. Nijenhuis werkte in een ondergeschikte functie bij de Afdeling personeelszaken van de Directie van de Wieringermeer Cultuurtechnische Afdeling. Hij was actief in het verzet

en was plaatsvervangend commandant van de Noordoostpolder. Knipmeijer was commandant, W. Elzinga beheerde het zuidelijk gedeelte van de polder en W. Soetendal het noordelijk gedeelte. De posities zijn nu bekend en we gaan over naar het boekje “Nederlands Onderduikers Paradijs”. De schrijver J. W. Stolk had als informant Henk Nijenhuis. Een objectief verslag was dus niet te verwachten. Stolk had op de verhalen van Nijenhuis kruispeilingen moeten verrichten op de nog levende insiders. Toen het boekje was gepresenteerd, heb ik, Soetendal, geprotesteerd tegen de inhoud en een onderhoud geëist met Stolk en Nijenhuis. Er werd een afspraak gemaakt. Op de dag vóór de dag waarop het onderhoud zou plaatsvinden belde Stolk mij op met de door mij al verwachte mededeling dat Nijenhuis niet wilde praten.

Blz. 9

Stolk: Het was 6 juni 1944; de landing van de geallieerden in Normandië. Zodra de Engelse radio het bericht doorgaf verzamelde zich op het platte dak van kamp Enservaart in de Noordoostpolder een heel mannenorkest dat liedjes begon te spelen”

Soetendal: Het dak van kamp Enservaart was een schuin dak, waarop het moeilijk moet zijn te staan.

Blz. 16, 17

In Stolk’s boek wordt Nijenhuis gepresenteerd als medewerker op de personeelsafdeling, belast met het aannemen van arbeiders.

Soetendal: Arbeiders werden niet door Nijenhuis aangenomen. Zijn werk was algemeen administratief personeelswerk. Toen bleek, dat hij op eigen houtje onderduikers probeerde aan te nemen kwam hem dit op een ernstige reprimande van Knipmeijer te staan.

Blz. 9, 16, 20

Stolk: Duizenden Nederlanders, waaronder vele joodse landgenoten grepen de kans om daar vermomd als landarbeider te ontkomen aan de Duitse mensenjagers (...). Uit alle rangen en standen en godsdienstige richtingen, waaronder tientallen joden, kwamen de mensen opdagen en Knipmeijer bleek over een enorme mensenkennis te beschikken.(...) Zo hielp ook Nijenhuis vele honderden onderduikers aan een plaatsje in de polder, waaronder vele joden. (...). Soetendal: Joden werden nauwelijks in de polder aangetroffen.

Stolk: Samen met twee collega's reisde Nijenhuis een dag eerder naar Amsterdam en logeerde in "De Rode Leeuw". De volgende morgen begaven zij zich om acht uur aan boord en tegen elven hadden vijfhonderd man zich ingescheept. Al varende werden deze mannen ingeschreven (...). Het was een schitterende operatie en de tocht werd nog eenmaal herhaald.

Soetendal: Het aannemen van Amsterdammers was een legale werving van werknemers, al zat er achter werving een zekere drang van de arbeidsbureaus van de gemeente Amsterdam. Onderduikers waren er niet bij. De mensen werden op de boot ingeschreven door de mensen van de Dienst waaronder ook Nijenhuis. Met de organisatie had Nijenhuis niets van doen.

Blz. 37

Stolk: De luchtlandingen bij Arnhem waren in volle gang toen Knipmeijer er voor zorgde dat aan de arbeiders in de polder rijwielbanden werden uitgedeeld. Het wekte de woede van de NSB in Kampen, met uiteindelijk als gevolg dat de plaatselijke bezettingstroepen hard ingrepen. Links en rechts schietend om de bevolking in de huizen te houden stevenden zij op het Directiekantoor aan de Molenstraat

af. Zo snel als het kantoorpersoneel zich dit bewust werd, vluchtte het over de daken en door de tuinen het gebouw uit. Knipmeijer bleef (...).

Henk Nijenhuis was in kamp Schokland toen hij het bericht van Knipmeijer's arrestatie hoorde.

Soetendal: Lang vóór de landingen in Arnhem werden door de dienst al laarzen en rijwielbanden verstrekt. Bij de bezetting van het kantoor werd niet geschoten. Soetendal was ook op het kantoor en is gevlucht via het dak van het Bodemkundig laboratorium. De bevolking kwam helemaal niet kijken.

Blz. 44, 46

Stolk: Van bijna alle droppings die er in de polder plaats vonden had Nijenhuis de supervisie. Hij had de beschikking over twee ploegen die steeds rouleerden.

Het handgeschreven rapport van Wiebe Soetendal uit 1995.

H. Nijenhuis werkte in een ondergeschikte functie bij de Afd. Casoneelsoeken van de Directie of Wervingen van de Technische Afdeling. Hij was bezig in het voorzet en was plaatsvervangend commandant van de Noordostpolder. Knipmeijer was commandant. H. Elzinga behoorde tot zuidelijk gedeelte van de polder en W. Soetendal tot noordelijk gedeelte. De positie zijn nu bekend en hij gaat over naar het boekje Nederland's Onderduikers Paradys. De schrijver zw. Stolk had als informant Henk Nijenhuis. Een afspraak werd gemaakt met de verandering van N. Knipmeijer's mislukte verzoeken of de nog levende insidies. Toen het boekje ^{was} gerevisieerd, heb ik, Soetendal, geprobeerd een tegen de inhoud en een onderhand geïnter met Stolk en Nijenhuis. Er werd een afspraak gemaakt. Op de dag vóór de dag naar het onderhand zou plaatsvinden, belde Stolk mij op met de, door mij al verwoorde, mededeling dat N. niet wilde praten. Nu volgt hier een lijst van

Soetendal: Nijenhuis had niet de supervisie van de droppings. Voor de supervisie was Michel (Koos als veldnaam) [H. H. Michel was inspecteur namens het Overijssels verzet, A.P.] aangewezen. Gelukkig leeft deze nog. Op het afwerpterrein had Soetendal de leiding. Waarom? Knipmeijer moest de ligging van het eerste terrein aangeven maar wist niet hoe dat moest gebeuren. Hij heeft mij toen de leiding gegeven van het geheel. Nijenhuis doet het voorkomen alsof er ik weet niet hoeveel droppings in de polder hebben plaatsgevonden. Jammer voor de schrijver Stolk waren het er maar twee. Een op het terrein aan de Espelervaart en een op het terrein aan de Zuidvaart. De slagzinnen waren: "De gootsteen loopt over" en "De mensen praten teveel". Nijenhuis heeft nooit de Eureka bediend. De eerste bediening werd verricht door Theo Visscher en de tweede door W. Elzenga. Lampen bleven noodzakelijk voor de as van het veld en om de piloot de grondwind te doen kennen. De reikwijdte van de Eureka was beperkt. Blz. 47

Stolk: *Zodra wij het vliegtuig hoorden en zagen, schakelden wij de grondlichten in en het spel begon. Ik [Nijenhuis dus, A.P.] had de verplichting ook na het verdwijnen van het lege vliegtuig te blijven seinen, omdat het mogelijk was dat er een tweede vliegtuig achteraan zou komen. De eerste keer dat wij onze zendapparatuur hadden, gebeurde dit al. Die nacht ontvingen wij vijf en zeventig containers. Met deze zending kwam aanvullende apparatuur, waarmee we in staat waren direct met de bemanning van het vliegtuig te spreken in de zin van: "How are you sir?", "How long the war will stay and when are the allies coming?", "How is it in England?", "How many*

containers do you have?" Via mijn koptelefoon kon ik zijn antwoorden opvangen.

Soetendal: Een toestel om met de piloot te kunnen spreken bestond inderdaad, het was de S-phone. Het bestaan van dit toestel is door mij aan Nijenhuis medegedeeld. Wij hadden het echter niet. Het werd gebruikt in bergachtige streken met bossen. Nijenhuis gebruikt deze wetenschap echter onmiddellijk. Wij ontvingen de eerste keer 54 containers en de tweede keer 27. Je lacht je ziek als je Nijenhuis de imaginaire S-phone hoort gebruiken.

Blz. 48, 49

Stolk: *Bovendien verkeerde Nijenhuis in een moeilijk dilemma, wanneer niemand van zijn mannen meer te houden was als er tevens pakjes sigaretten, Engelse chocolade, prachtige schoenen en ondergoed uit de containers te voorschijn kwamen. Nijenhuis later: Ik kon het onmogelijk voorkomen dat mijn mannen zich wat toeigenden.*

Soetendal: Het is een belediging voor zijn ploeggenoten om ze te beschuldigen van roof. Er is één geval geweest, de naam van betrokkene begint met een K. Hij is door Knipmeijer uit de ploeg gezet.

Stolk: *Het vervoer van de wapens bleek een groot probleem (...). Op een gegeven moment vond Nijenhuis een schipper die bereid was mee te werken (...). Toen Nijenhuis en zijn mannen bezig waren kwam echter de vrouw van de schipper vanuit de kajuit aan dek. Het zien van de wapens bracht haar tot een hysterische gilpartij (...). Nijenhuis diende nu op zoek te gaan naar een nieuwe schuit met een schipper die dit aandurfde. Na enig speurwerk vond hij de familie Van de Berg (...). Twee dagen voordat de schipper uit Kampen zou afvaren naar Ens werd het schip door de Duitsers gevorderd (...). Zodra*

Nijenhuis dit bericht vernam spoedde hij zich naar Jan Willem Siebrand (...). Hij belde de Seetransportstelle op en nodigde de commandant uit voor een gesprek (...). De operatie kon beginnen, temeer daar er ook een vlet van de aannemer R. Boltje beschikbaar was (...). Nijenhuis en zijn mannen namen platte wagens met steeds twee zware Belgische trekpaarden ervoor. Om de wapens heen bouwden zij een muur van strobalen. Achter deze strobalen zaten ook enkele mannen met de geweren in de aanslag (...). Zonder incidenten werden de schepjes geladen en vervolgens vertrokken ze met hun lading naar Zwolle.

Soetendal: Op deze bladzijden staan volkomen uit de duim gezogen verhalen. Het transport van de wapens van de eerste dropping ging met één wagen. Voerman was Piet Nes.

Door het grote gewicht liepen de banden van de wagen leeg. Piet was toen gevorderd tot de Sloefweg. Koelbloedig ging hij deze op en vervolgens de Drietorensweg. Hier stond het bedrijf van opzichter Van Hoeven of Verhoeven. De wagen werd de schuur in gesleept. De hele nacht is getracht weer 'lucht' onder de wagen te brengen. De volgende morgen bracht hij de vracht aan de Enservaart tegenover de Zwijsweg. Piet Nes is overleden maar als iemand een gouden medaille met briljanten heeft verdiend, was hij het.

Op die plek vond het incident plaats met de schippersvrouw. Wij hebben de schipper gauw weggestuurd. Inmiddels stond de wagen onbeheerd aan de Mammoethweg. Goede raad was duur. Knipmeijer heeft toen op een of andere manier R. Boltje, aannemer te Zwolle gevraagd een boot beschikbaar te stellen, die in Marknesse lag. Op grote afstand volgden Soetendal en Elzenga het gebeuren rond de wagen. Eerst kwam van Steen kijken, een

bedrijfsopzichter, die dichtbij woonde. Daarna kwam ir. Segers kijken. Hij klom op de wagen, prutste wat met de strobalen en vervolgens heb ik nog nooit iemand zo hard zien weg fietsen. Gelukkig kwam toen de dekschuit van Boltje aanvaren met een kleine sleepboot ervoor en bestuurd door een broer van Boltje. We hebben het hele spul via een voor- en achterluik in de schuit gebracht. De lading bouwmaterialen hebben we weer geladen. En zo ging het spul naar Zwolle. We hebben nog nooit mensen zo hard zien zweeten.

Een gedeelte van de wapens is naar Ens gebracht en opgeborgen boven de kleuterschool in de stenen barak. Later zijn deze wapens overgebracht naar de kapschuur aan de Kamperweg. Ik weet niet of Nijenhuis dit ook heeft meegemaakt. Het geval met de schippersvrouw heeft hij in ieder geval meegemaakt. Het was echter niet zo dramatisch als hij vertelt.

NB. De wapens van de tweede dropping zijn door de Duitsers in beslag genomen.

Blz. 41, 42

Stolk: *Knipmeijer en Harmen Visser waren bijvoorbeeld geen uitgesproken vrienden en opereerden wel eens op een wat vreemde manier naast elkaar (...). Zo gebeurde het aan het eind van het jaar 1944 dat Harmen*

*Wiebe Soetendal (1995)
Foto: Aaldert Pol.*

Visser voor zijn werk een gebrek aan levensmiddelen constateerde. Hij kon vooral wel wat extra zout gebruiken (...) dat er zout was te vinden in een proviandbarak in kamp Vollenhove. [Maar er ging iets mis, A.P.] Wij [de polderploeg, A.P.] zijn vervolgens met de buit naar Kadoelen gegaan, waar we in de dijk een soort bunker hadden. Daar bleek dat we geen zout hadden meegenomen maar suiker (...). Na enige tijd besloot onze ploeg te gaan slapen in kamp Kadoelen.

Soetendal: De polderploeg heeft nooit in Kadoelen geslapen. Het incident met het pistool is een 'geschapen' incident. Blz. 50 t/m 69

Stolk (...) laat de burgemeester van Blokzijl vertellen hoe de Duitsers zich voorbereidden op de grote razzia van 17 november 1944

Soetendal: De verhalen hier opgetekend laat ik maar voor wat ze zijn. Blz. 72, 73

Stolk: Voor de "ondergrondse" bestond er voorlopig nog maar een groot probleem, namelijk hoe te verijdelen dat de Duitsers de dijk van de Noordoostpolder op zouden blazen om zodoende de polder weer aan het water prijs te geven (...). Toen had het polderverzet nog maar één troef in handen: Jan Willem Siebrand.

(...) "Na overleg met mijn staf had ik besloten zelf maar met Siebrand mee te gaan naar Lemmer (...). Alles wat er toen werd verteld kon ik natuurlijk niet onthouden en daarom probeerde ik wat aantekeningen te maken. Toch moest ik met Jähle [Ortskommandant Lemmer, A.P.] mee naar zijn privé

-kantoor. Met knikkende knieën en een dichtgeknepen keel volgde ik hem (...). Toen kwam plotseling de vraag: "Sind sie Freiheitskämpfer?" Ik besloot tot het laatste en antwoordde dan ook: "Ja, ich bin ein Freiheitskämpfer". Tot mijn verbazing ging Jähle toen verder met: "Ik wil u dan een goede raad

geven. Probeer nooit met uw mannen vanuit de polder een aanval te doen om de springlading onschadelijk te maken. Wij kunnen dan niet anders dan de dijk in de lucht laten vliegen. Dat is nodig voor onze eigen veiligheid.

Soetendal: Na terugkomst uit Lemmer, vertelde Nijenhuis: Siebrand was met Jähle gaan praten zonder aanwezigheid van iemand. Het verhaal van aantekeningen maken is te kinderlijk om te geloven. Ook de vraag van Jähle over 'Freiheitskämpfer' is van dezelfde orde. Wel is hij vervolgens mee geweest naar de gaten in de dijk. De Duitsers kenden voor 'Freiheitskämpfer' slechts één woord 'terroristen'. Het is onmogelijk dat Jähle iets anders zou hebben gebruikt. Blz. 73

Stolk: "Het werk ging door. Van Prins Bernhard ontving ik de telegrafische bevestiging dat Jähle zou worden ontzien als hij de toezeggingen ook werkelijk zou uitvoeren. Vandaar dat we weer een rit naar Lemmer ondernamen. Hij was met deze toezegging zo verguld dat hij mij toezegde, het geheel te zullen regelen, zonder inmenging van de illegaliteit. Hij deelde mij mee dat hij een aantal

Detail van de Onderduikersbank in Emmeloord. Op deze bank is een bordje bevestigd met een dankwoord aan Bert Knipmeijer www.nopkunst.nl

Poolse soldaten bij deze operatie zou betrekken. Deze zouden de toegangsdijk naar de springlading zo lang onder vuur houden totdat iedereen uit Lemmer zou zijn vertrokken.

Daarna zou de springlading onschadelijk worden gemaakt” aldus Nijenhuis

Soetendal: Aan het einde van blz. 73: komt ter sprake de ‘telegrafische bevestiging’ van Prins Bernhard. Dit is natuurlijk de grootste kul. Bovendien is uit de radiografische verbinding met de bevrijde gebieden of Engeland nooit een dergelijke mededeling gekomen. Ik zat in die tijd bij het zendstation en kan het dus weten.

Afgezien van alles, kon Prins Bernhard dergelijke toezeggingen niet doen. De kwestie van de Poolse soldaten heeft Nijenhuis na de oorlog vernomen en ingevlochten in dit verhaal.

Blz. 75

Stolk: *De BS-commandant [Nijenhuis, A.P.] had een nog weinig bereden Chevrolet gevorderd en hiermee reed hij door de drukke Dorpsstraat van IJsselmuiden. Een dronken Canadese officier, omringd door vele meisjes, stak plotseling de straat over. Nijenhuis: “Ik probeerde nog te remmen, maar helaas lukte dat onvoldoende. Deze officier trok onmiddellijk zijn pistool. Ik zal dat nooit vergeten. Ik was op dat moment dichterbij de dood dan in de vijf bezettingsjaren.*

Soetendal: Het verhaal van de Canadees is te zot om los te lopen. De auto was eigendom van Siebrand en was aan Nijenhuis geleend. Van iets vorderen was dan ook geen sprake.

Blz. 77

Stolk: *(17 april) Knipmeijer op wiens hoofd een prijs stond van 25.000 gulden, verliet zijn onderduikadres om zich te gaan melden bij de Canadese commandant, die inderdaad vanuit Lemmer met z'n mannen de polder*

was binnengekomen. Overal ging de driekleur in top (...)

Enige tijd later zat Knipmeijer bij vrienden in huis. De polder was gered; de polder was bevrijd. Knipmeijer hilde, wel vier uur aan een stuk.

Soetendal: Het drama is compleet.

Vermoedelijk heeft Knipmeijer ‘4 uur en 10 minuten’ gehuild.

Het boek is tendentiek, om het allemaal recht te breien is nog meer werk noodzakelijk.

W. Soetendal

IJsselmuiden, maart 1995

Nawoord door Aaldert Pol

De bekende historicus wijlen prof. P. Geyl schreef eens dat geschiedschrijven tot een ‘discussie zonder eind’ leidt. Voor niet-ingewijden kan het zoveel betekenen als een soort ‘gebed zonder einde’. Hoe men daar ook over denkt: het scherpt in ieder geval de geest.

Als vaststaand feit weten we dat zowel Nijenhuis – de informant van Stolk – als Soetendal belangrijke leiders van het polderverzet zijn geweest. Zij zetten met dit werk hun leven op het spel. Maar desondanks verschillen de na de oorlog weergegeven verhalen nogal.

Heel duidelijk blijkt dat uit het ‘Amsterdamse’ verhaal. Nijenhuis maakt van het halen van de 500 arbeidskrachten uit Amsterdam – tot twee keer toe zelfs – een grootse heldendaad. Soetendal stelt onderkoeld vast dat het in feite niet ging om onderduikers maar om geregistreerde arbeidskrachten voor de polder. Er was geen sprake van strafbare feiten.

De Duitsers stonden het werven van deze arbeidskrachten toe omdat de NOP – zo meenden zij – van essentieel belang was voor de toekomstige voedselproductie.

De “polderploeg”

(opgesteld door Soetendal)

A. J. Knipmeijer

W. Soetendal

H. Nijenhuis(kantoor Kampen)

W. Elzenga (chef Nijenhuis)

O. van Veen(kantoor Ramspol,
later NBS -commandant Urk)

Sj. Bijlsma en L. Zielman

(magazijn Kampen)

K. van Veghel

H. van 't Oever (onderduiker,
later tandarts Emmeloord)

H. Geluk en M. Valk

(boerenzoons werkzaam NOP)

Koolhof (uitvoerder Grontmij)

Van den Berg, P. Nes

(losse krachten)

*‘De polderploeg’, de
verzetsmensen die aan de
droppings deelnamen.*

In de discussie Soetendal-Stolk is niet alles meer te achterhalen en te verifiëren. Met het trekken van conclusies moet men dus voorzichtig zijn. Toch zijn er anno 2015 – na de vele na de oorlog gevoerde discussies – wel enkele zaken duidelijker geworden. Soetendal levert m.i. een belangrijke bijdrage tot een meer genuanceerde weergave van het polderverzet. Zo weten we dat er maar weinig Joden in de polder waren ondergebracht, dat er nauwelijks verzetsmensen waren ondergedoken, dat er slechts twee wapendroppings zijn geweest en dat de redding van de polder niet aan de Polen te danken was. Soetendal stelde in 1995 op mijn verzoek de ‘polderploeg’ nog eens samen. De lijst van medewerkers aan de droppings wordt nog eens opnieuw doorgegeven in deze bijdrage. De ploeg – vooral Kampenaren – bestond in meerderheid uit vaste krachten, soms aangevuld met een paar vrijwilligers. Volgens de instructies van de RAF moest een droppingsploeg uit minstens 20 man

bestaan. Dat aantal werd, volgens Soetendal, in de polder nooit gehaald. In de nacht van 16 op 17 april 1945 – de nacht voor de bevrijding – ging Soetendal poolshoogte nemen bij de polderdijk, vlakbij Lemmer. Hij kon de door de Duitsers aangebrachte gaten in de dijk bereiken. De Duitsers hadden de post bij Lemmer al verlaten. Soetendal constateerde dat de gaten in de dijk – bestemd voor het aanbrengen van de springstof – vol water stonden. Tot op de dag van vandaag weten we niet waarom Jähle, de Ortskommandant van Lemmer, de polder niet onder water heeft gezet. Had het water de commandant verrast en was er sprake geweest van overmacht? Wilde hij een wit voetje halen bij de geallieerden voor na de oorlog? Was het de Kamper wijnhandelaar Siebrand die de Ortskommandant van Lemmer met veel sterke drank had verleid tot het sparen van de polder? A.J. Knipmeijer eerde in een na de oorlog uitgebracht rapport de Polen en in het bijzonder Siebrand als reddende engel. Soetendal was daar niet zo zeker van. We weten intussen dat de in Duitse dienst zijnde Polen niet de redders zijn geweest! Ortskommandant Jähle zou het antwoord kunnen geven, maar voor zover bekend heeft hij dat nooit gedaan. Ik heb achteraf nog geprobeerd meer te weten te komen over hem. In het Nationaal Archief in Den Haag was niets te vinden. Ik werd doorverwezen naar het *Bundesarchiv* in Berlijn. Maar opnieuw geen informatie. Van daar naar het *Militärarchiv des Bundesarchivs* in Freiburg. Maar ook daar konden geen nadere inlichtingen gegeven worden. Het trekken van een definitieve conclusie over de redding van de polder is nog steeds niet mogelijk. De discussie kan voortgezet worden ...

###

Van Kirkham naar Krakov

Bill Cottam (epiloog)

Wat overkwam de bemanning van vliegtuigen die in de Tweede Wereldoorlog neerkwamen in de Noordoostpolder? Soms kon er een noodlanding worden gemaakt in de blubber van de nog droogvallende polder. Anderen overleefden het neerstorten als ze zich op tijd met hun parachute in veiligheid konden brengen.

Het bijgaande verhaal is in het jaar 2000 opgeschreven door navigator Bill Cottam van Lancaster Mk.III JA 702 GT-Z for Zebra die op 30 januari 1944 neerstortte bij Marknesse. Het toestel was op weg terug naar Engeland na een bombardementsvlucht boven Berlijn maar werd uit de lucht geschoten door de Duitse nachtjager van Oberleutnant Hans-Heinz Augenstein van 7./NJG 1. Na een duikvlucht kon de Nieuw-Zeelandse gezagvoerder-piloot Jack Rule het toestel nog weer omhoog krijgen, maar hij had nog niet het bevel gegeven om het toestel met de parachute verlaten, of het brak in de lucht in tweeën. De navigator Bill Cottam en de boordwerktuigkundige Paddy Coyne, die hun werkplek hadden op de plek waar het toestel brak, werden de lucht in geslingerd maar konden zich met hun parachute redden. De rest van de bemanning had geen schijn van kans om nog uit de resten van het vliegtuig weg te komen. Het toestel stortte neer op een plek iets ten noorden van het huidige Marknesse waar nu de Oosterringweg ligt. Vijf bemanningsleden liggen sindsdien in Vollenhove begraven. Op het propeller-monument in Marknesse wordt de gesneuvelde bemanning van twee vliegtuigen herdacht. Een Wellington Mk.Ic (R1757) DX-X die op 12 oktober 1941 neerstortte langs de Baarloseweg en de hier beschreven Lancaster Mk.III Z Zebra (JA702 GT-Z) die op 30 januari 1944 neerkwam langs de Oosterringweg.

Met het hiervoorgaande is het verhaal van Bill Cottam's crash in de Noordoostpolder van 30 januari 1944 nog niet ten einde.

In 1984 keerde Cottam voor een vakantiereis terug naar Nederland om de mensen en de plaatsen waar hij in de oorlog was geweest wederom op te zoeken.

Na de oorlog trouwt Bill Cottam, krijgt kinderen (en kleinkinderen) en vestigt zich met zijn gezin als districts-taxateur in Preston. Ondanks herhaald aandringen van familie en vrienden weigert hij jarenlang zijn oorlogservaringen op papier te zetten; hij heeft er naar eigen zeggen "gewoon geen zin in".

Bill Cottam werd geboren in Kirkham Lancashire in 1921. Na het volgen van de plaatselijke Grammar School begon hij een opleiding als veilingmeester en taxateur voordat hij in dienst trad van de RAF.

De foto is genomen op 14 augustus 1944 na zijn gevangenneming door de Duitsers.

Bill Cottam schreef zijn verhaal op in 2000. Hij overleed op 15 Januari 2008 in St. Annes, Lancashire, Engeland op 86-jarige leeftijd.

Door een toevallige samenloop van tal aan de oorlog gerelateerde gebeurtenissen weet zijn familie hem uiteindelijk in 1984 toch over te halen terug te gaan naar Nederland om zijn reis van 1944 te herhalen in de vorm van een vakantie samen met vrouw, schoonzuster en zwager.

Het wordt een *sentimental journey* vol gedenkwaardige, ontroerende gebeurtenissen en ontmoetingen met een verleden waarvan het ware gewicht nu extra duidelijk tot hem doordringt. Zo staat hij weer oog in oog met de sympathieke Dr. Van Leeuwen uit Oostermeer, inmiddels gepensioneerd en wonend te Gouda, evenals met diens nichtje Rita, indertijd een meisje van tien maar inmiddels een vrouw van

De grafsteen in Vollenhove van de Nieuw Zeelander Jack Rule, piloot van de Lancaster van Bill Cottam.

Foto: Hans Hollestelle

middelbare leeftijd die hem tijdens een verrassende ontmoeting t.h.v. Dr. Van Leeuwen hartelijk omhelst.

Overrompeld door herinneringen en emoties loopt hij door het nog steeds intactzijnde doktershuis in Oosterzee, waar hij samen met zijn maat Paddy in 1944 ruim zes maanden verbleef. Hij komt ook weer in Bergum, indertijd een ingedommeld plattelands dorp nu in Cottams ogen “een bruisende stad”. Dank zij een wonderlijke reeks van toevalstreffers en lukraak zoeken ontdekt hij weer het huis in Kaatsheuvel, waar hij samen met Paddy een week verbleef tijdens zijn reis naar het zuiden. De nieuwe bewoners ontvangen hem en zijn gezelschap met alle gastvrijheid. Overmand door herinneringen dwaalt hij door het huis.

Hij verneemt dat Paddy, die hij indertijd in de chaos en drukte van een overbevolkt krijgsgevangenkamp in Duitsland uit het oog verloor, na de oorlog contact heeft gehouden met het echtpaar Van Leeuwen. Zo weet de dokter te vertellen dat Paddy en diens vrouw naar Canada emigreerden waar ze in Vancouver een florierende houthandel opzetten. Van Leeuwen beschikt zelfs over het telefoonnummer van Paddy, wat Cottam doet besluiten het contact met Paddy te vernieuwen. Tot zijn teleurstelling blijkt Paddy te sukkelken met zijn gezondheid, en ook geestelijk sterk achteruit is gegaan en bijgevolg zich nauwelijks iets weet te herinneren van wat hen beiden indertijd overkwam.

Natuurlijk komt ook de afloop van hun tocht dwars door Nederland en de plotselinge aanhouding in Antwerpen door de SS ter sprake. Van Leeuwen weet te vertellen dat de ontsnappingslijn ondanks alle voorzorgen verraden werd door een Nederlands meisje dat een verhouding had met een Duitse officier.

De vijf graven van de bemanningsleden van Cottam in Vollenhove. Alleen hij en Paddy Coyne overleefden de crash van hun Lancaster. Foto: Hans Hollestelle.

Tenslotte verneemt Cottam eveneens via Dr. Van Leeuwen dat de indertijd omgekomen vijf andere bemanningsleden zijn begraven op een kerkhof in Vollenhove.

Het bezoek aan dat kerkhof is het meest ontroerende moment van zijn herinneringstocht door het Nederland van veertig jaar later.

Cottam: “Ze lagen er alle vijf. Op een rij. Vijf eenvoudige stenen voorzien van hun namen en functie en de datum: 30 januari 1944”

P/O. J.E. Rule Pilot
 F/Sgt. K.R. Ball Bommenrichter
 Sgt. E.A. Shorter Werktuigkundige
 Sgt. J.J. Sloan Staartschutter
 Sgt. G.A. Race Bovenschutter

“Toen ik daar zo voor die vijf grafstenen stond, ging er heel veel door me heen. Het was duidelijk dat ze nooit in staat waren geweest om uit het vliegtuig te komen. Ze zaten a.h.w. in het toestel gevangen toen het brak. Paddy en ik, we zaten aan weerskanten van de hoofdligger, waren er gewoon uitgevallen. Ik kon mijn tranen niet bedwingen. Daar lagen ze,

terwijl ik hier springlevend voor ze stond; prima kerels, een toegewijde en competente bemanning van een bommenwerper.....”

De tocht naar Vollenhove brengt hem ook weer oog in oog met het landschap van de Noordoostpolder waar hij in die stikdonkere nacht van 30 januari 1944 als door een wonder samen met Paddy ongedeerd met zijn parachute in de modder langs een tochtsloot terecht kwam.

Cottam: “We reden door de Noordoostpolder, nu volledig ontgonnen en ontwikkeld tot bewoond gebied met dorpen, een hoofdplaats en vele door boomschermen omgeven boerderijen. Dit was dus het gebied waar ik op die noodlottige avond van 30 januari 1944 met mijn parachute neerkwam. Het was toen nog een enorm kaal en leeg gebied met veel modder en drainage-tochten”.

Het is na deze indrukwekkende reis door het verleden dat Cottam na meer dan veertig jaar halsstarrig weigeren zijn ervaringen aan het papier toe vertrouwt, waarvan akte.. Hij besluit zijn memoires met:

In Vollenhove liggen in totaal 12 vliegeniers begraven uit de Tweede Wereldoorlog. Ze kwamen uit vier verschillende toestellen.
Foto: Hans Hollestelle

“Na vele jaren van aanhoudende verzoeken door verschillende leden van mijn familie, heb ik de ervaringen die ik meemaakte nu eindelijk eens op papier gezet. Ik deed dat in de hoop dat mijn kleinkinderen hierdoor leren inzien hoe een gewelddadig conflict

tussen naties het leven van gewone mensen volkomen op zijn kop zet.

###

Bewerking, redactie *Rondom Schokland*,
Leen van Duivenboden.

advertentie

**Pannenkoekhuis
“De Strooppot”**

- Ruim 30 soorten pannenkoeken
- Kinderfeestjes
- Speel- en doepark
- Midgetgolfbaan & speurtochten

**De
_Voorst**
restaurant
partycentrum

- Familiedagen
- Bruiloften
- Personeels- en themafeesten
- Uitgebreide diners
- Vergaderingen
- Speel- en doepark
- Groepsaccommodatie

MIDDEN IN HET VOORSTERBOS

Leemringweg 29, Kraggenburg, Tel. 0527-25 24 83 - info@devoorst.nl - www.devoorst.nl